

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2025

Připravuje se Světový kongres Rusínů v Bukurešti | Rusínská plesová sezóna v Praze | Aktivity Užhorodského spolku TGM | Kričfalušiové v Česku | Svobodní zednáři na Podkarpatsku | Co potřebovala ekonomika Podkarpatska? | Jak to bylo s Ilko Lepejem

POZVÁNKA

Výkonný výbor Společnosti přátel Podkarpatské Rusi srdečně zve na členskou schůzi SPPR

v úterý dne **20. května 2025** v 16,30 hodin v kavárně Domu národnostních menšin Praha 2, Vocelova 3.

Program:

- Činnost v uplynulém období, příští projekty, informace o Světovém kongresu Rusínů
- Vystoupení Ivana LATKA, předsedy Užhorodského spolku TGM o aktivitách spolku a současné situaci na Podkarpatsku
- Promítání aktuálních fotografií ze zájezdů na Podkarpatskou Rus
- Volba výkonného výboru
- Diskuse
- Občerstvení

Foto Dana Kyndrová

Významné narozeniny slaví letos fotografka Dana Kyndrová (nar. 4. 4. 1955), která přivezla z Podkarpatska skvělé fotografie a vydala i fotografickou publikaci Podkarpatská Rus. Několik jejích snímků otiskujeme v tomto čísle.

Viv Vargová: Rusínská estetika je plná mystiky a snů

Rusínská identita se projevuje v umění mnoha způsoby. U výtvarnice VIVIEN VARGOVÉ je to zvláštní směs surreálnosti, mystiky a expresivní barvy. Jak se do jejích děl promítá výchova v rusínské rodině? Proč ji inspiruje Juraj Jakubisko, a jak se její kolážová technika propojuje s tradicemi menšinové kultury? A co bude k vidění na její výstavě v pražském Domě národnostních menšin? O tomhle všem jsme si povídali v následujícím rozhovoru.

Jak se projevují rusínské kořeny ve vaší tvorbě?

Myslím, že se v ní projevuje moje bláznivá stránka osobnosti, protože u nás doma se vždycky říkalo, že my Rusnáci - tedy Rusíni - jsme všichni tak trochu blázni. Takže si myslím, že všechny ty bláznivé aspekty mají svůj původ v rusínském charakteru.

Je i vaše umění tak trochu bláznivé?

Myslím, že je surrealistické, a to považuji za trochu bláznivé.

Jak konkrétně se to projevuje ve vaší výtvarné tvorbě?

Momentálně se věnuji kolážím, takže spojuji prvky a předměty, které by se jinak v reálném životě nesetkaly. A to mě baví. Přitom je to i tak trochu bláznivé, ne?

Máte pocit, že i Rusíni někdy spojují prvky, které by se v jiných kulturách nespojily?

Myslím, že Rusíni mají velmi odlišné vnímání estetiky než kdokoliv jiný. Název mé výstavy je inspirován, ještě lépe řečeno vzdává hold režisérovi Juraji Jakubiskovi. Dala jsem jí název Vtáčkovia, siroty a Vivien. Myslím, že Jakubiskova estetika je jedinečná, a taky velmi snová. Jako ta moje.

Pokračování na straně 3

**POZVÁNKA na vernisáž výstavy Vivien Vargové
5. května 2025 najdete na str. 3.**

Jubilejní rok

Máme rok jubilejí, kdy si připomínáme výročí významných událostí světa i rusínských osobností. Pravda, je velmi smutné a alarmující, že osmdesát let po ukončení druhé světové války, se v Evropě opět válčí. Konce přitom nevidět ani po více než třech letech. A ještě smutnější se jeví skutečnost, že jedna z vítězných mocností tehdejšího válečného konfliktu se nyní stala agresorem. Může nás však povzbuzovat vědomí, že agresori většinou končí neslavně.

Letos slaví „kulaté“ narozeniny, navíc stejně úctyhodné osmdesátiny, také naši

dobří přátelé: rusínista a univerzitní profesor Pavel Robert Magocsi, spoluzakladatel mezinárodního rusínského hnutí, a kytarový virtuos, rovněž vysokoškolský profesor Štěpán Rak. Pan profesor Magocsi byl před lety hostem naší Společnosti. Podíleli jsme se na vydání jeho zdařilé populárně naučné knihy *Národ odnikud*, připravujeme k vydání také další studii z jeho pera.

Štěpán Rak u nás několikrát koncertoval a před rokem měl v Galerii Domu národnostních menšin výstavu svých uměleckých fotografií. Jak se dočtete na dalších stránkách tohoto čísla, na podzim připravujeme literární hudební večer, na nějž jsme

pozvali jeho syna, kytaristu Jana Matěje.

K životnímu jubileu srdečně blahopřejeme také přední české fotografce Daně Kyndrové, která významnou část své tvorby věnovala Podkarpatsku, a své snímky s úspěchem vystavovala, mimo jiné i na našich výstavách.

V tomto roce připravujeme i několik dalších akcí a setkání, na něž vás srdečně zveme a těšíme se, že si pohovoříme o aktuálních otázkách a třeba i o oslavujících osobnostech.

A nakonec: v jubilejním roce vítězství nad nacismem chceme uvěřit, že skončí ruská agresivní válka a nesmyslné vraždění na Ukrajině.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Mnohaja ljita!

Měla jsem štěstí být u toho, když se na počátku devadesátých let 20. století ve střední a východní Evropě konečně mohlo opět říct slovo „Rusín“ a Rusíni se mohli opět přihlásit ke své národnosti. Tehdy také byla založena světová organizace Rusínů. A právě na prvních mezinárodních akcích, na něž jsme se my Rusíni začali sjíždět z různých evropských zemí i ze zámoří, jsem se po prvé setkala s profesorem Pavlem Robertem Magocsim. V průběhu let se to dělo při řadě dalších příležitostí, a vždycky to bylo obohacující setkání.

Profesor Magocsi stál u zrodu Světového kongresu Rusínů, Světové rady a budoucích aktivit nové organizace. Vždy se vyznačoval koncepčním myšlením i organizátorskými schopnostmi. Uměl odhadnout a získat kvalitní spolupracovníky a aktivisty, kteří v jednotlivých zemích, kde žije rusínská národnostní menšina, i na mezinárodní úrovni, jsou schopni cílevědomě pracovat na prosazování práv Rusínů jako národnosti a zejména na národním uvědomění Rusínů. Po léta pozorně sleduje a účinně podporuje projekty rusínských osobností či institucí v oblasti vědy, umění či publicistiky. Mnohé z nich sám inicioval.

Rozsáhlá činnost profesora Magocsiho stojí na solidních vědeckých základech, na významném osobním přínosu rusínistice jako vědce. Jako vědec a autor řady objevných odborných publikací je respektován doma i v mezinárodním měřítku; jeho autorita je

P. R. Magocsi na snímku Andreje Bána (Zdroj: Internet)

však založena rovněž na tom, že své vědecké podněty dokáže přenášet do života a inspirovat lidi kolem sebe k tvůrčím aktivitám.

Měla jsem možnost poznat pana profesora jako autora hodnotných odborných textů, poutavého přednášeče i zapáleného diskutéra. Jako Rusína s vytříbeným rusínským jazykem i vstřícného a zábavného společníka a dobrého vypravěče. A především – jako člověka, který má upřímně a smysluplně rád rodnou zemi svých předků. Také za to mu patří dík.

Několik životopisných údajů

Paul Robert Magocsi (rusínsky Павел Роберт Марочий) se narodil 26. ledna 1945 v Engle-

woodu v New Jersey, po rodičích je rusínského a maďarského původu, jak o tom svědčí i jeho příjmení. Vysokoškolské studium ukončil na Rutgers University, magisterský titul má od roku 1967, doktorát získal r. 1972. Poté odešel na Harvardskou univerzitu, kde vyučoval a byl členem Society of Fellow. Vyučoval rovněž na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě. V roce 1996 byl jmenován stálým členem Královské společnosti Kanady – kanadských akademií umění, humanitních věd.

Kromě svého primárního zaměření na dějiny východní a střední Evropy se P. R. Magocsi věnuje obecněji národnosti a etnicitě a redigoval sbírku Domorodé národy Kanady: Krátký úvod (2002). V současné době působí jako čestný předseda Světového kongresu Rusínů a je autorem mnoha knih o rusínské historii. V roce 2013 mu byl na Prešovské univerzitě na Slovensku udělen doktorát honoris causa

Pro Mezinárodní soudní dvůr v Haagu vypracoval expertní zprávy o Ukrajině. Při té příležitosti pro Deník N v rozhovoru upozornil, že ruská imperiální mentalita se dá změnit jen těžko. „Jsme s Ukrajinci jeden lid, říká Rusové dodnes. Jsme lidé ortodoxní víry, to je ta pravá ruská víra. Rozdělená civilizace, která kdysi existovala, to vše se jednoho dne dá opět dohromady. Toto je ruské vnímání světa. Bělorusové i Malorusové (Ukrajinci) jsou pro ně pouze větve velkého ruského národa,“ říká historik.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Sokolové v Užhorodě 2025: Historie, obnova tradic, nová spolupráce

Sokolská delegace z České republiky byla letos počátkem jara vřele přivítána v Užhorodě. V pátek 7. března se v rámci výpravy uskutečnila slavnostní prezentace v Masarykově škole. Po srdečném přijetí paní ředitelkou školy a zástupcem starosty města Užhorod bylo hlavním tématem setkání představení historie Sokola v Užhorodě. Studenti školy připravili poutavou prezentaci o klíčových osobnostech a událostech spojených se vznikem zdejší sokolské jednoty a její bohaté historii sahající až do roku 1919. Člen české výpravy, bratr vzdělavatel Tomáš Labounek, poté přednesl inspirativní přednášku o vzniku Sokola v Čechách a jeho dlouhé, často složité cestě dějinami.

Následovalo slavnostní předání finanční pomoci od sokolské delegace na nákup humanitární pomoci pro vnitřně vysídlené rodiny. Program obohatilo také energické sportovně-taneční vystoupení studentek ze Žytopyrské Univerzity Ivana Franka, které absolvovaly patnáctihodinovou cestu, aby se mohly této významné události zúčastnit a představit své sportovní dovednosti.

Po prezentacích se delegace přesunula k soše T. G. Masaryka, kde se konal pietní akt u příležitosti jeho 175. narozenin. Tento slavnostní moment organizoval předseda Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě pan Latko se svým týmem. Kromě české sokolské de-

Foto archiv Užhorodského klubu TGM

legace se ceremonie zúčastnili také zástupci Masarykovy školy, delegace Sokola Malyn pod vedením Andreje Pavlovského a Natalie Parfinenko a delegace Sokola Žytopyr

pod vedením Tamary Kutek. Přítomna byla také předsedkyně České národní rady na Ukrajině paní Číževská, představitelé dalších spolků a organizací a studenti Masarykovy školy. Na závěr ceremonie zazněla československá hymna, kterou si všichni společně zazpívali – silný moment, který umocnil atmosféru vzpomínky na prvního československého prezidenta. Účastníci si rovněž připomněli odkaz generála Milana Rastislava Štefánika a uctili jeho památku u jeho busty.

Program pokračoval procházkou historickým centrem Užhorodu, která poskytla prostor pro neformální setkání, diskuse a navazání nových přátelských a profesních kontaktů. Den vyvrcholil slavnostní večeří, během níž zaznělo také pozvání na Běh vítězství, který se uskuteční 1. května 2025 ve městě Malyn v Žytopyrské oblasti pod záštitou Sokola Malyn, a na letní školení pro cvičitele a cvičitelky pracující s dětmi, které proběhne v srpnu 2025 v malebném prostředí na Krivoklátě v České republice.

Všichni zúčastnění vyjádřili radost z navázané spolupráce a odhodlání pokračovat v obnově sokolských aktivit v Užhorodu. Setkání bylo nejen významným historickým ohlédnutím, ale především impulsem pro budoucí společné projekty.

PETER SZENASY

Rusínská estetika je zvláštní, plná mystiky a snů

Dokončení ze strany 1

Ani Juraj Jakubisko se nikdy netajil svými rusínskými kořeny. Řekla jste, že Rusíni mají odlišné vnímání estetiky – v čem se to konkrétně projevuje?

Myslím, že je v něm hodně mystiky. Velmi to souvisí s náboženstvím a je tu spousta mystických odkazů.

Je i ve vaší tvorbě hodně mystických prvků?

Částečně určitě ano. Ráda se zabývám ezoterikou, náboženstvím jako takovým, a vírou. A to se promítá do mých výtvarných prací.

Co konkrétně vystavíte v Domě národnostních menšin, na výstavě, kterou pořádá Společnost přátel Podkarpatské Rusi?

Bude tu k vidění moje tvorba z posledního roku. Tedy hlavně moje koláže, které vytvářím z obrázků z časopisů a knih. A posunula jsem to dál – používám i své vlastní fotografie, které různě přetvářím, vystřihuji, maluji... Všechno je to ruční práce, každý kus je originál a už se nikdy nezopakuje v téže podobě. Momentálně jsem pokročila o krok dál k monopríntovému zpracování přes gelovou podložku Jelly Print.

Kolážová technika je velmi rozmanitá. Jak ji vnímáte v porovnání s jinými výtvarnými technikami, co všechno se skrze ni dá říct – a třeba líp, než malbou nebo grafikou?

Myslím si a cítím, že koláž je pro mě dílem náhody. Stále totiž objevuji nějaké obrázky, které pak spojuji do nových kompozic, aby mi dávaly smysl. Někdy je domalovávám, takže v tom je velká svoboda vyjádření a náhody. A jak jsem řekla, používám i svoje fotografie. Většinou starší, ale některé vznikají přímo pro koláže.

Jak pracujete s barvou?

S barvou pracuji velmi expresivně, všechno domalovávám akrylovými barvami. Občas se snažím držet jedné barevné palety, ale vždycky si to všechno nakonec najde svůj vlastní

život a barvy tam přibudou, takže je to nakonec velmi pestré.

Máte nějaké vzory v oblasti koláže?

Na začátku mé kolážové tvorby mě inspirovala Helena Čubová, kterou jsem náhodou objevila na Facebooku a to díky Martinovi Fryčovi, který dokumentoval a dokumentuje mimo jiné i různé vernisáže.

Jaké máte zkušenosti s přijetím vašich prací mezi Rusíny? Přijímají je jinak než Slováci nebo Češi?

Hlavní Rusín, který mi dává zpětnou vazbu, je můj partner. Od něj mám cenné postřehy a moji tvorbu přijímá velmi dobře. V mém okolí je hodně Čechů a Slováků a na ně to působí... no... jak na koho!

Vášim partnerem je fotograf a filmař Norbert Tappert. Někdy tvoříte i společně. Jak taková spolupráce vypadá?

Naše spolupráce vznikla tak, že jsem začala domalovávat jeho fotografie akrylovými barvami. To byl vlastně úplný počátek naší společné umělecké tvorby – a naše první společná výstava byla založena na jeho fotografiích, do kterých jsem malovala. Momentálně pracujeme na nových projektech – zvětšujeme fotografie pomocí různých alternativních fotografických technik, jako jsou kyanotypie, argyrotypie a další staré ruční alchymistické techniky. Ty pak dále upravujeme a domalováváme, čímž vytváříme nové způsoby zobrazení.

Jak vycítíte, že fotografie Norberta Tapperta „potřebuje“ domalovat, a podle čeho si vybíráte, jak do nich zasáhnout?

To domalovávání začalo na chalupě v Kochánově, kde mi Norbert ukázal své kolorované fotografie a nabídl mi některé, které ještě nestihl dokončit. Pracuji s jeho fotografiemi úplně jinak než on sám – nedržím se striktně linií snímku, ale zasahuji do nich volně. Přidávám různé bubliny, tvary a vlastně posouvám obraz někde jinde.

Spolu jste vydali i hudební album. Můžete o něm něco říct?

Naše debutové album vyšlo letos. Naše ka-

pela se jmenuje Vivien and the Beast a je to undergroundový projekt, se kterým nám pomohla umělá inteligence. Album se jmenuje Asfaltové sny a ten název snad říká vše.

Jistě nejste jediní, kterým ve vytváření hudby pomáhá umělá inteligence. Ale: myslíte si, že může pomoci i při uchovávání lidových tradic malých národů a menšinových jazyků?

Myslím, že ano. Může pomoci s uchováním pocitu důležitosti tradice a jejího přenosu na další generace.

Jak často vystavujete v místech svého původu, v rusínských oblastech? A jak často se tam vracíte?

Zatím jsem tu nevystavovala, teď aktuálně plánujeme výstavu v Prešově v Muzeu rusínské kultury. Moc se na to těším, protože tam bude celá moje rodina a budu jim moci představit svou a naši společnou tvorbu. Na Slovensko se vracím tak jednou za čtvrt nebo za půl roku, minimálně na dva týdny. Vždy sem ráda jezdím a navštěvuji ta nejkrásnější místa, včetně Helcmanovce, odkud pochází můj otec a kde mám své rusínské kořeny.

Když jste v rusínských vesnicích, cítíte nějaké hlubší spojení?

Když jsem v naší rusínské vesnici, se, cítím velkou melancholií spojenou s dětstvím. Mám na to období spoustu vzpomínek a pakliže slyším rusínštinu, vrací se mi obrazy z dětství. Je to velmi silné a příjemné.

Zrcadlíte tyhle vzpomínky a pocity i ve své tvorbě?

Ano, některé motivy nebo vzpomínky se snažím zachytit ve své tvorbě. A snad se mi to dobře daří.

Mluvíte nebo čtete rusínsky?

Ne úplně. Rusínsky plynně nemluví, většinou ale rozumím a snažím se učit nová slova. Je trochu vtipné, že v každé vesnici je trochu jiná rusínština. Někdy se tu vedou takové ty správně žabomyší spory o to, která je ta správná a spisovná... a přitom je to jasné. Přece ta naše, ne?

TOMÁŠ PILÁT

Vtáčkovia, siroty a Vivienne

Vivienne Vargová (1982) sa narodila a vyrastala v baníckom mestečku Gelnica na východnom Slovensku. Takmer päť rokov žila v Londýne. Momentálne žije v Prahe, kde svoje rusínske korene prepletila s rusínskymi koreňmi excentrického umelca Norberta Tapperta. Táto výstava pod názvom Vtáčkovia, siroty a Vivienne, je jej prvou samostatnou výstavou v priestoroch galérie Domu národnostných menšín v Prahe, kde jej predchádzala spoločná výstava Vivienne a Noróa s názvom Blízke stretnutie rusnáckeho druhu v roku 2023.

Predstaví na nej tvorbu technikami koláže a akrylového monopríntu za posledný rok.

Je fotografka samouk, fascinovaná alternatívnymi fotografickými procesmi, ktoré pripomínajú alchýmiu. Osobitú záľubu má v kombinovaných technikách. Pou-

žíva fotografie z kníh a časopisov a taktiež pracuje s vlastnými grafikami a fotografiami – dekonštruuje ich a potom ich rekonštruuje pomocou farby ako vizuálnej stratégie na vytvorenie uceleného snového obrazu.

Ústredným motívom je skúmanie premeny a pominuteľnosti, či už vo fyzických priestoroch alebo životných etapách. Vytvára meditatívne diela, ktoré hovoria o univerzálnej skúsenosti hľadania, kde tvorba je rituálom domova, nech ste kdekoľvek.

Slová autorky: „Myslím si, že analógová technika má svoje čaro, pretože každé dielo je jedinečné a nedá sa reprodukovat úplne rovnako. Chcem mať špinavé ruky, špinavý stôl, cítiť to, čo vytváram, všetkými zmyslami.“

nt

Žitý sen Andyho Warhola

V Gočárově galerii v Pardubicích právě probíhá výstava **Žitý sen Andyho Warhola**, která nabízí jedinečnou příležitost nahlédnout do života a díla jednoho z nejikoničtějších umělců dvacátého století. Od 24. února do 27. dubna 2025 mají návštěvníci příležitost prohlédnout si díla tohoto krále pop-artu. Kurátory expozice jsou Michal Bycko, PhD, a Martin Cubjak

Warhol byl reportérem doby, portrétistou společnosti, grafikem, kreslířem, fotografem, filmovým tvůrcem, autorem divadelních představení a autobiografických spisů, producentem a manažerem rockové hudby. Vydával časopis *Interview*, vytvářel televizní programy a byl i vedoucí osobností legendárního studia *Factory* v srdci New

Yorku. Byl to rovněž křehký člověk, věřící, a neurotik trpící různými fobiemi...

„Sny jsou vždy krásnější než realita... Mé sny se v podstatě naplnily, ale neudělaly mě šťastným,“ tvrdil o sobě syn rusínských rodičů Andy Warhol.

Skutečnost, že původ měl vliv na jeho tvorbu, potvrzují i slova kurátorů: „Dnes v kontextu s původem Andyho Warhola víme, že vyznání, kultura, prostředí, ve kterém vyrůstal, měly citelný vliv hlavně na jeho ranou tvorbu, ale i na filozofii života a tvorby. Kolorované perokresby (část z nich podepisovala jeho matka Julia Warholová), koláže a malby jsou toho svědectvím. To, že se svou *Campbell's Soup* dostal mezi trojici umělců, kteří změnili pohled na svět umění 20. století (Picasso, Duchamp a Warhol), ho nezba-

vilu obrazu života i tvorby jeho vnitřního světa. Tady obvykle mluvíme o Warholově ‚schizofrenii‘, o člověku dvou životů i světů. Veřejně byl Andym Warholem, a v soukromí Andrejem Varcholou, který se před světem popu a byznys artu rád uchýlil do světa klidu svého bytu, na míle vzdáleného od toho venku. Bible, kříž, předměty po mamě, obrazy starých mistrů a množství banalit koupených na bleších trzích. Takového Andreje Varcholu svět neznal.“

Výstava **Žitý sen Andyho Warhola** se koná díky partnerské spolupráci Pardubického kraje s Prešovským samosprávným krajem, který je zřizovatelem Muzea moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích. Záštitu nad výstavou převzal hejtmán Martin Netolický. **Red.**

Príspevek k historii Mukačeva

Péčí Užhorodského Klubu T. G. Masaryka vyšla znovu, po více než osmdesáti letech, pozoruhodná publikace s názvem *Archiv privilegovaného města Mukačeva 1376–1850*. Zpracoval ji Ondřej Šaš, poprvé byla vydána v Mukačevu roku 1933. Jak praví podtitul, je to „zpráva o dějinách, materiálu a uspořádání starého městského archivu“. Nabízí však víc, než naznačuje titul.

Publikace je primárně určena odborníkům – historikům a zájemcům o dějiny (první vydání vyšlo v omezeném nákladu, jenž zřejmě počítal především s nimi), ale autor pamatuje i na laického čtenáře. Toho ve své době – a ostatně i dnes – mohou zaujmout popisy archivních památek města, zachycení jeho kulturně historického života a vůbec pohled do sociální i kulturní historie stejně jako objevy některých pozoruhodných málo známých historických skutečností.

Mukačevo bylo už ve středověku významným centrem; proslavilo se tím, že jako středisko obsáhlého feudálního domínia se stalo dějištěm historických událostí důležitých nejen pro region a Uhry, ale i pro střední Evropu.

Publikace přináší prostřednictvím popisu pramenných i dalších archivních materiálů orientaci v dějinách města. I když autor v předmluvě skromně říká, že nejde o historii Mukačeva, ale „jenom o popis archivu města, který poskytuje materiál k další historické práci“, kniha tento zájem přesahuje. Obsahuje seznam literatury, jmenový a věcný rejstřík a především přílohy – reprodukce listin a dalších cenných archiválií.

Reprint publikace *Archiv privilegovaného města Mukačeva* byl vydán s přispěním Kraje Vysočina a skupiny mecenášů (Petr Panák, David Svatbík, Vasyl Syčko a Ahnessa Latko-Jakubyk. **ap**

KRÁTCE

* **Prosíme o uhrazení členských příspěvků na rok 2025.** Do tohoto čísla časopisu je vložena složenka, na kterou můžete peníze poslat, případně lze platit i bankovním převodem. Pokud jste tak již neučinili, zaplatte co nejdříve, nejpozději do konce dubna tr. Jak jistě víte, bez vaší podpory bychom nemohli uskutečňovat naše plánované akce.

* **Historik Peter Švorc**, který se jako badatel a autor podnětných historických studií od devadesátých let věnuje dějinám Podkarpatska se zvláštním zřetelem na období let 1919–1939, získal za svou nejnovější publikaci *Krajinská htanica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou* prestižní ocenění – *Cenu Slovenské historické společnosti* při SAV. O knížce jsme psali také v našem časopise, na její téma pan profesor přednášel loni v Praze v Lužickém semináři na Rusínském dnu.

* **Kulturní společnost Rusínů Rumunska** si připomněla 25. výročí svého založení. Oslav se mj. zúčastnili představitelé rumunských státních orgánů, přítomni byli i Július Marián Firczak, poslanec rumunského parlamentu zastupující Rusíny, i představitelé místní a regionální samosprávy. Oslavy byly součástí Dne Rusínů Rumunska 3. března.

* **Památka básníka Jaromíra Hořce** zakladatele a dlouholetého předsedy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi připomeneme 16. října 2025 na literárně hudebním večeru v kavárně Mezi řádky v Praze na Smíchově. Zaznějí tu Hořcovy verše a kytara Jana Matěje Raka. (Podrobnosti o akci najdete v příštím čísle PR.)

* **Zemřela Marta Růžičková**, televizní scenáristka a dramaturgyně. Její předčasný odchod po těžké nemoci s níž léta bojovala, zarmoutil všechny, kdo kreativní a pracovitou autorku znali, ale především diváky

České televize. Byla mj. spoluvůdkyní magazínu *Babylon* věnovanému především národnostem žijícím v Česku, natáčela také na našich akcích a dokumenty o zdejších Rusínech (např. o Skejušanu, o rusínské kultuře atd.). Podílela se na řadě televizních dokumentů. Osobně byla charismatická, přátelská a vstřícná spolupracovnice a kamarádka, měli jsme ji rádi. Bude velmi chybět nám i televizní publicistice.

* **Prátelé Podkarpatské Rusi**, spolek sídlící v Brně, pořádá letos na jaře a v létě kromě jiných aktivit dva zajímavé zájezdy. V dubnu zájezd na Podkarpatsko, kam jedou s humanitární pomocí, v červenci do Polska. Druhý zájezd, na nějž se lze ještě přihlásit, má lákavý program: přes Slovensko k Dukelskému památníku – Národní park – Kremenec – Rešov – Bieszczadzki solné doly ve Wieliczce – Muzeum lidové architektury – skanzen v Sanoku – Krakov. **Red.**

Vivat Štěpán Rak!

V létě letošního roku oslaví kytarový virtuóz a skladatel Štěpán Rak významné životní jubileum. Byli jsme s ním v kontaktu téměř od prvních let existence naší organizace, kdykoliv jsme ho pozvali na naše kulturní akce, téměř pokaždé ochotně přišel zahrát; zatím naposledy loni na jaře. Tehdy to bylo zvláště výjimečné setkání: V Galerii Domu národnostních menšin jsme v březnu 2024 představili kolekci Rakových uměleckých fotografií, a při té příležitosti uspořádal na vernisáži své výstavy malý koncert. Měli jsme tedy vlastně dvojí umělecký zážitek – skvělé dojmy z krásných, poeticky laděných snímků i z jeho hudby.

Štěpán Rak se narodil 8. srpna 1945 v Praze rusínským rodičům. Mimořádně, jak jsme před časem podrobně popsali v našem časopise, některá dosud skrytá tajemství jeho původu se historikům podařilo odhalit teprve nedávno.

Vystudoval střední výtvarnou školu, po jejím ukončení v roce 1963 však změnil umělecký obor: Absolvoval studium hry na kytaru a skladby na Pražské konzerva-

Foto archiv

Z koncertního vystoupení Štěpána Raka na akci SPPR

telů, kde v roce 1973 zvítězil skladbou *Hirošima*, a o rok později získal v téže soutěži druhou cenu za píseň *Až*. Po studiích začal pracovat jako hudební pedagog na lidových školách umění.

V roce 1975 obdržel pozvání do Finska, aby zde pomohl položit základy k tamnímu studiu kytarové hry. Ve Finsku vyučoval na konzervatoři, pořádal mistrovské kurzy a přednášky a také koncertoval, jak sólově, tak i s předními finskými orchestry té doby. S jeho kytarou se seznámilo publikum po celém Finsku, hostoval také ve finském rozhlasu a televizi. Do Československa se vrátil roku 1980. Začal učit kytarovou hru na Pražské konzervatoři, posléze byl odborným asistentem na Pedagogické fakultě v Českých Budějovicích. V roce 1982 se stal prvním pedagogem HAMU, který se u nás věnoval kytarové hře. Působil i jako člen odborných porot na různých mezinárodních hudebních soutěžích.

V roce 2000 jmenoval prezident Václav Havel Štěpána Raka prvním vysokoškolským profesorem hry na kytaru v Česku.

Vedle pedagogického působení komponuje, hojně koncertuje doma i v zahraničí, vydal několik desítek CD. S hercem a recitátorem Alfredem Strejčkem vytvořili řadu hudebně literárních programů, které představili na domácích i zahraničních pódiích.

Foto Miloš Novotný

Štěpán Rak v 80. letech

toři pod vedením Štěpána Urbana a Zdeňka Hůly. Studium ukončil v roce 1970 a pak pokračoval na Hudební fakultě Akademie múzických umění v Praze. Už během studia na sebe upozornil významnými oceněními v prestižních hudebních soutěžích, např. prvním místem v soutěži mladých sklada-

Spolupracuje také s Českým rozhlasem, např. na dramatisaci děl Jaroslava Foglara, Karla Maye, Otakara Batličky a dalších, na nichž se podílel kytarovým doprovodem.

Jako pedagog vypracoval metodiku kytarové hry a natočil dokument demonstrující nové techniky tohoto oboru. Jeho největší přínos spočívá v rozvinutí techniky tzv. pětiprsté hry (je známa pod názvem *Rakovo tremolo*), která využívá aktivace malíčku hráčovy pravé ruky, což umožňuje nové výrazové možnosti v soudobých skladbách i v klasickém kytarovém repertoáru. Díky mezinárodní spolupráci s ostatními pedagogy se tato technika prosazuje i v zahraničí.

Štěpán Rak má na svém kontě rozsáhlé skladatelské dílo, většinou, ale nejen, pro kytaru. Jmenujme např. orchestrální suitu *Hirošima* (1974), *Český sen* pro velký dechový orchestr, varhany a bicí nástroje, *Koncert pro kytaru a orchestr C dur*, *Vzpomínku na Prahu* pro housle a kytaru, *Šumařovu suitu* pro akordeon, *České pohádky* pro flétnu a kytaru, *Pláč kytary* pro kytaru a marimbu (1983), *Vivat Comenius*, koncert pro kytaru, housle, zobcovou flétnu, lidský hlas a orffovský instrumentář s textem J. A. Komenského (tak se jmenuje i jeden z nejúspěšnějších společných projektů s Alfredem Strejčkem), *20 000 mil pod mořem* pro sólovou kytaru, *Královskou suitu* pro sólovou kytaru, *Chválu času* pro sólovou kytaru a mnoho dalších.

Z bohaté diskografie, čítající desítky titulů, zmiňme nahrávky s Alfredem Strejčkem a dalšími recitátory a hudebníky: *Vivat Comenius*, *Obraz ze života mého - Máchovské nokturno*, *Spirála moudrosti*, *Hledání lásky* či *Hoši od Bobří řeky*.

Štěpán Rak se (nejen) v mládí kromě klasiky hodně věnoval i tramským písním, které má stále v oblíbenosti. Vyprávěl nám, že tramping ho vlastně přivedl k hudbě, a písničky „od táboráku“ si stále rád zazpívá.

Umělec se věnuje i osvětovým a humanitárním aktivitám. K umělecké části jeho osobnosti patří také již zmíněné fotografování, s nímž se vrátil do raného mládí, kdy studoval na střední výtvarné škole. Zdálo by se, že je to činnost jaksi „okrajová“, ale jeho fotografie mají úspěch, byly opakovaně vystavovány, a výběr svých snímků vydal i knižně.

K narozeninám přejeme zdraví, nové umělecké počiny a hodně životních radostí. **ap**

XVIII. Světový kongres Rusínů 2025 v Bukurešti

Dva roky po XVII. Světovém kongresu Rusínů, který se konal v Novém Sadu, se rusínská komunita z celého světa znovu sejde, tentokrát v Bukurešti. Od 12. do 15. června 2025 proběhne XVIII. Světový kongres Rusínů v sídle rumunského parlamentu, což je historická událost – ačkoli se v Rumunsku koná již potřetí, v hlavním městě a přímo v parlamentních prostorách se uskuteční

poprvé. „Je velmi důležité, že se Světový kongres Rusínů uskuteční v prostorách parlamentu,“ potvrdil předseda Světového kongresu Rusínů Štefan Lavinec.

Na kongresu se očekává účast delegací z České republiky, Slovenska, Polska, Maďarska, Ukrajiny, Rumunska, Srbska, Chorvatska a Severní Ameriky. Zároveň se v Bukurešti odehraje i XII. Světové fórum

rusínské mládeže, které se zaměří na zapojení mladé generace do uchování a rozvoje rusínské identity.

Naposledy hostilo hlavní město světový kongres Rusínů v roce 2001 v Praze. Letošní setkání v Bukurešti tak přináší nejen pokračování tradice, ale i nový symbolický milník pro rusínskou komunitu.

JURA KAPAC

Kričfalušové? To jsou rody do přírody, 3. část

Dnešní krajina už vypadá docela jinak než kdysi. I lidé v ní se změnili. Veškeré udržování silnic, železnic a vodních toků, především těch menších, co nemají „hlavní a rozhodující význam“, se za poslední desítky let změnilo. Nejpodstatnější roli hrají stroje a mechanismy.

Před necelými sty lety to ještě bylo jiné. Základ byl v mužích spolehlivých, odolných a fortelných, kteří uměli zacházet s rozličnými nástroji od lopat a sekyr až po parní válec. A pokud se člověk vypraví vlakovou trasou z České Třebové přes Olomouc k Přerovu, najde v seznamech společností „cestmistrovských“ či „údržby vodních toků“ jméno Kričfaluši hned několikrát. Šlo o bratry, otce a syny, o švagry. Pohříchu měli daleko víc dcer, jež v regionu dokázaly zůstat. A ke kořenům rodu Kričfaluši se dokážou přiznat a zavzpomínat, pokud se chlapi rozhodli následovat svou novomanželku jinam. Více tu ale dokázaly zůstat mladé ženy, původně příjmením Kričfaluši (Maria, Elena, Viera) se svým moravským manželem.

Proto se v tomto díle zastavíme u předků dnešních vyprávějíčích. Cestmistrovský okrsek Šumperk v Živé bráně Jeseníků evidoval ve svých službách v éře 1955-1965 otce a syna Kričfaluši (Stěpan a Nikola) jako dělníky na silnicích ve správě okresu. Pracovali především bez většího pracovního zájmu (tj. bez ubikací a šaten) jen s možností využívat pojezdnu maringotku s vlastním vybavením. Dokázali zdít z kamene, betonovat a udržovat malé objekty v podobě můstků, přejezdů, sanovat sloupky telefonní a sloupky dopravních značek. Tak tu žili a pracovali „v létě, v zimě“.

Otec bral příplatek za pozici „partáka“ a požíval respektu i u podrízených Čechů a Moravanů. Udělal si tzv. mistrovské zkoušky a jeho skupina šesti mužů odevzdávala svou práci bez vad i nedodělků. Zaměstnavatel jim přispíval i na dopravu. Často bydleli až 40 kilometrů od místa, kde pracovali. Stěpan prý byl několikrát odměněn diplomy

Cestáři (1956)

Ledaři (1938)

Kričfalušové v drsných venkovských podmínkách (1929)

a prémie. Proč nastal rozchod se zaměstnavatelem? Protože odmítl vyznamenání „vzorný pracovník“ a s ním vstup do KSČ. Dnes tu žije jeho dcera a nejmenuje se Kričfaluši, nýbrž ryze po česku Nováková.

Velkou organizací spravující státní majetek byla a je organizace Povodí Moravy. Ta spravuje Moravskou Sázavu (právě u Šumperka), Moravu a ještě Bečvu (právě u Přerova). Tady se pohybovala provozní parta

(1948-1978), ve které pracovali švagři Ivan Kričfaluši a Karel Hlušička (manželka Elena). Byli to „dřevaři“, co se uměli v přírodě pohybovat. Oháněli se sekyrami skoro až umělecky s citem pro přírodu a živočichy, kteří tvoří řád takových míst. Život ve velkých městech, jakými byla tehdy třeba Olomouc, jim byl úplně cizí. Oba byli dobří muzikanti.

Zajímavý je pracovní rozptyl „cestářů“ s příjmením Kričfaluši. Najdeme po nich stopy krátkých pracovních úvazků i v okolí daleko širším, u Olomouce, nebo až u Prahy (Povltaví, Štěchovicko), a to v případě velkých dopravních staveb (firma Dopravní stavby Olomouc). Jsou tu zaznamenána jména Bogdan a Viktor (až do roku 1987). Starší Bogdan pracoval na posádce parního válce do roku 1957 a pak povýšil na úsekového vedoucího.

Poslední profesí byli dnes už neuznávaní „ledaři“. Zásobovali pivovary a restaurace ledem, který se užíval pro uchování kvality piva přes léto. Takové technologie už byly dávno překonány. Pivovar Litovel (dlouho v majetku slavného zápasníka Gustava Frišenského) jejich služby kdysi využíval, a nejen on. Tady působil řadu let už před druhou světovou válkou Ivan, psali ho ovšem jako Kričfaluši. Byl to velmi oblíbený muž, který uměl přímo bravurně bourat ledové kry a pořizovat z nich přesné kvádry pro pivovary. Byl velmi oblíben u dětské školní mládeže, protože jeho mistrná činnost prý bývala právě dětmi (hlavně při zimních prázdninách) přitažlivá a obdivovaná.

Tolik k nejstarším činnostem mužů s příjmením Kričfaluši jako vzpomínka na již nežijící předky. Z ženského pokolení rodu nám byla při pátrání nápomocna rodina Nováková ze Šumperka, Svobodova z Bruntálu, Kučerova z Litovle, Hlušičkova z Přerova a Kolmanova ze Sloupu. Díky jim! Ostatně, na jejich svědectví a osudy dojde i v následujících dílech věnovaných už současníkům.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Odešel biskup a vzácný člověk

V lednu 2025 opustil tento svět a řeckokatolická věřící Ladislav Hučko, biskup (apoštolský exarcha) Apoštolského exarchátu Řeckokatolické církve v České republice a titulární biskup orejský. Zemřel po krátké nemoci v nemocnici Na Františku v Praze.

Ladislav Hučko se narodil v Prešově 16. února 1948 v rodině řeckokatolického kněze. Za komunistického režimu byla řeckokatolická církev pronásledována, proto rodina opakovaně měnila bydliště. V roce 1966 nebyl přijat na Teologickou fakultu v Bratislavě. Nicméně v letech 1966-1971 vystudoval experimentální fyziku na Přírodovědecké fakultě UPJŠ v Košicích, v roce 1972 obhájil rigorózní práci z oblasti fyziky tuhých těles a získal titul RNDr. Pro své náboženské postoje však nemohl působit na fakultě. V letech 1973-1989 se věnoval se výzkumné práci v oblasti těžby ropy a plynu. Roku 1987 získal na Vysoké škole báňské v Ostravě titul kandidáta geologických věd (CSc.).

Působil v neformálních náboženských skupinách. V letech 1992-2000 studoval teologii na Papežské lateránské universitě v Římě. Studia ukončil doktorátem, tématem doktorské práce byly kosmologické ideje ruských náboženských myslitelů

19. a 20. století. Na kněze byl vysvěcen 30. března 1996.

Od roku 2000 vyučoval teologii na Teologickém institutu v Košicích, v roce 2004 se habilitoval na docenta z oblasti dogmatické teologie. Současně vykonával službu v Geriatrickém centru sv. Lukáše v Košicích. V roce 1997 vydal knihu úvah a zamyšlení s názvem Život je vztah.

Dne 24. dubna 2003 jej Jan Pavel II. jmenoval apoštolským exarchou pro katolíky byzantského obřadu v České republice a současně titulárním biskupem orejským. Na biskupa byl vysvěcen 31. května 2003 v Praze. (Jeho předchůdcem ve funkci byl Ivan Ljavinec.) V roce 2005 byl zvolen generálním sekretářem České biskupské konference. Na biskupském znaku měl osobní biskupské heslo: „Já jsem světlo světa“ (Jn 8,12).

Red.

Rusínská plesová sezóna v Praze

Leden a únor jsou časem plesů a večírků. Je to doba, kdy pomalu zapomínáme na Vánoce, ale Velikonoce jsou stále vzdálenou budoucností. Když se však člověk chce bavit, najde si k tomu důvod a příležitost. Rusíni nezůstali své pověsti veselých a žoviálních lidí nic dlužni. V prvních měsících letošního roku se v Praze konaly hned dva plesy s přívlastkem „rusínské“.

První z nich, Juliánský ples, se uskutečnil 1. února 2025 v prostorech Paspüova sálu v Návštěvníckém centru pivovaru Staropramen na pražském Smíchově. Akci pořádalo sdružení *Karpato – Rusínské krajské centrum*. Stejně jako před dvěma lety poskytoval tento sál krásné prostory pro zábavu u stolů, ale především na tanečním parketu. Už před začátkem plesu byl rychle zaplněn vyštafirovanými hosty. Někteří přišli poprvé, jiní jako pravidelní návštěvníci. Pro všechny přichozí hosty byl u foto koutku připraven fotograf, který zvětšil nezapomenutelný okamžik z plesu.

Stejně jako loni, i letos se moderování ujal Tomáš Michal Babjak, redaktor rusínského národnostního vysílání STVR v Košicích. Příjemně hosty překvapil, protože ke svým úvodním slovům přidal i píseň. Po zbytek večera bavil hosty vtipy a veselými historkami ze života. A neváhal osobně věnovat jeden nebo dva tance několika přítomným dámám. O hudební složku večera se postarala kapela *Armis* ze slovenského Stakčina. V každém tanečním kole vytvářela skvělou atmosféru pro tanec a zpěv. Jak už to u nás na plesích bývá, zahráli hostům od každého žánru troška – od lidových písní až po moderní písničky.

V rámci kulturního programu se hostům představil folklórní soubor *Ruthenia* z Bratislavy, který sdružuje Rusíny a příznivce rusínské folkloru v Bratislavě již téměř 15 let. Na plesu hostům předvedl několik hudebních a tanečních pásem z různých podkarpatských rusínských regionů. Zpestřením večera bylo také několik lidových písní v podání členů delegace chorvatských Rusínů. Stejně jako v loňském roce byl program doplněn vystoupením mladé Niny Simčákové, gymnastky v disciplíně Fitness Freestyle. Diváci sledovali všechna představení s nadšením a odměnili účinkující upřímným potleskem.

Druhý Rusínský ples se konal 22. 2. 2025 v kulturním domě Krakov v pražských Bohnicích. Organizovalo ho sdružení *Rusíni.cz – Rusínská iniciativa v ČR*. Hosté si na kulturně společenskou akci tohoto

Foto Jana Tomková

Z plesového reje spolku Rusíni.cz

spolku museli pár let počkat. Ale poté, co hosty u vstupu přivítaly krojované dívky, se najednou oněch pět let, které uplynuly od posledního plesu, náhle zdálo jenom jako mrknutí oka. Před plesem se sál postupně zaplňoval slavnostně oblečenými hosty; někteří byli ve společenském, jiní v krojích, což podtrhovalo folklórní charakter celého večera. Každý si našel svou skupinu, usadil se a mohlo to začít.

Úvodní slova přednesli vedoucí spolku Rusíni.cz. Přivítali hosty, zavzpomínali na předchozí plesy a za doprovodu písně „*Živite ľudije na blaho svita*“ vyzvali přítomné k přípitku. Následovalo první taneční kolo, které se podle očekávání neslo v tónech lidové hudby. O kvalitní hudební doprovod se postarala Ludová hudba Verbunk z východního Slovenska. Při střídání tónů valčíku, polky a čardáše se na tanečním parketu vytancovaly všechny věkové kategorie. Nechyběla ani čísla s moderní hudbou, aby si každý přišel na své.

V rámci kulturního programu se představil slovenský folklórní soubor *Šarvanci* z Prahy, se kterým spolek dlouhodobě spolupracuje. Ze svého repertoáru předvedl několik tanců z regionů Slovenska. Vystřídalo ho pěvecké trio *Kantar* za doprovodu harmoniky. Kulturní program ocenili přítomní hosté stejně upřímným potleskem. V průběhu večera dotvářeli muzikanti a tanečníci ze souboru atmosféru na tanečním parketu i mimo něj.

Jiné, a přece v mnoha ohledech stejné. Skvělé jídlo, pořádná zábava, a hlavně rusínský temperament byly tím, co oba plesy spojuje. Nejdůležitější je, že během obou událostí to taneční parket pod tanečnicími hosty vydržel, a to i přes značný nápor. Oba plesy byly především pestrým obohacením kulturního života Rusínů v Praze a okolí a také se staly příležitostí k setkání dlouholetých přátel a známých. Vedle hektičnosti našich životů si každý z nás rád najde večer, kdy může zapomenout na všechny své starosti, zavzpomínat na staré časy a zároveň se pobavit. Proto bych ráda svůj příspěvek shrnula refrémem lidové písně, který plně vystihuje atmosféru obou plesů:

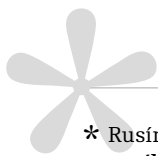
„*Oj, zabava, zabava až do rana,
oj, zabava, zabava cilu nič.
Ty huľala, huľala až do rana
a ja nespav, ja nespav cilu nič.*“

Foto archiv Karpato – Rusínského krajského centra

Z Juliánského plesu

* Rusíni na Slovensku si v roce 2025 připomínají **30 let od slavnostního vyhlášení kodifikace rusínského jazyka**. Tato pro Rusíny důležitá historická událost se udála 27. ledna 1995 v Bratislavě. Při této příležitosti Kulatý stůl Rusínů Slovenska (OSRS) prohlásil na svém posledním zasedání v říjnu 2024 rok 2025 *Rokem rusínského jazyka*. V Deklaraci přijaté na svátečním prohlášení kodifikace rusínského jazyka se mimo jiné píše: „Rusíni na Slovensku dlouho nemohli oficiálně používat mateřský jazyk, rozvíjet jej a dovést až do takové podoby, aby se ho mohly učit děti ve školách, vycházely v něm noviny, časopisy a knihy, vysílaly rozhlasové a televizní vysílání. Většina Rusínů nepřijala administrativně vnucený ukrajinský jazyk za mateřský. Počínaje dnešním dnem rusínský jazyk se stává spisovným jazykem Rusínů na Slovensku.“

* Spisovatelka Ludmila Šandalová má na svém kontě další rusínskou knihu. Díky Fondu na podporu kultury národnostních menšin, který finančně pomohl, se podařilo vydat pohádkový soubor **Makový prypovidky** (Makové příběhy).

* 1. března se v Košicích uskutečnil **Reprezentační ples Rusínů**. Hlavním organizátorem akce byla Asociace rusínských podnikatelů. Cílem bylo vytvořit prostor pro společenské setkání Rusínů na reprezentační úrovni. Mezi Rusíny je mnoho úspěšných, podnikatelských a ambiciózních umělců, lékařů, sportovců, podnikatelů, aktivistů, kteří svou prací přispívají k obohacení naší společnosti a v konečném důsledku i k zviditelnění Rusínů na Slovensku. Někteří historické osobnosti ples připomněl.

* V Medzilaborcích v létě otevřou po dvou letech zrekonstruované **Muzeum moderního umění nesoucí Warholovo jméno**. „Komplexní rekonstrukce muzea, které nese ve svém názvu jméno světového umělce, a je paradoxně jediné v Evropě, přináší možnosti pro výrazné změny zejména v oblasti cestovního ruchu. Primárně je to šance pomoci lokální ekonomice a efektivněji připoutat návštěvníky nejen k muzeu a Medzilaborcům, ale také k regionu a jeho dalším krásám,“ říká ředitel muzea Martin Cubjak.

kresba Fedor Vico

* Kurátoři muzea se podílejí i na zahraničních expozicích. Např. ve Francii odstartovala **výstava děl Andyho Warhola**, za jejíž kurátorskou a logistickou přípravou stojí právě župní Muzeum moderního umění A. Warhola v Medzilaborcích. Návštěvníci ji mohou vidět konkrétně **ve městě Hyères**, kde je vystaveno téměř 160 děl tohoto světového umělce, mezi jinými i jeho kultovní Marilyn Monroe. Expozice je výsledkem spolupráce Prešovského samosprávného kraje a francouzského regionu Provence-Alpes-Côte d'Azur a v místním muzeu potrvá do začátku června.

* Národnostní organizace si zvolily členy **Komory národnostních menšin Rady vlády Slovenské republiky pro národnostní menšiny**. Výsledky hlasování 21. února 2025 zveřejnil Úřad zmocněnce vlády SR pro národnostní menšiny na oficiální webové stránce. Byly to první volby do Rady, na jejíž první zasedání, které se konalo v lednu toho roku, byli za jednotlivé národnostní menšiny kooptováni členové, kteří byli dříve členy Výboru pro národ-

nostní menšiny a etnické skupiny Rady vlády Slovenské republiky pro lidská práva, národnostní menšiny a rovnost pohlaví.

* V rámci bodu „Různé“ zasedání Rady pro národnostní menšiny Slovenské republiky zmocněnec vlády SR pro národnostní menšiny Ákos Horoň informoval, že **slovenská vláda chce uznat další národnostní menšinu – Goraly**. O snaze Goralů mluvil také host zasedání, jejich zástupce Pavel Zamiška, který vysvětlil, že na tom pracují dlouhodobě. Ve sčítání obyvatel 2021 si 5273 lidí navzdory tomu, že pro goralskou národnost nebyl ve formuláři samostatný sloupec, uvedlo jako národnost „goralskou“. Goralí chtějí zabránit asimilaci, chtějí si zachovat svůj jazyk a kulturu. Za státní správu vyjádřil k tomuto kroku vlády negativní postoj zástupce Ministerstva zahraničních věcí a evropských záležitostí Slovenska.

* Server rusyn.sk přináší studii Daniela Vraběla věnující se **historii řeckokatolické církve na území dnešního Slovenska**. Možnosti a působení církve dává do souvislostí se společenskými a politickými událostmi té které doby.

* **Na nitranské Kalvárii stavějí pravoslavný chrám**, který bude jediný široko daleko. K základům loni přibýly zdi, které se zatím táhnou do téměř třímetrové výšky. Věřící všechno financují pouze ze sbírek. Zatím se sjíždějí v pronajatých prostorách v Mostní ulici. Interiér připomíná chrám. Stěny mají oblouky, na oknech jsou skla s ikonami, v jedné ze dvou místností je oltář a ikonostas.

* Rusyn.sk přináší vizitku významného pravoslavného **archimandrity Andreje**, (vlastním jménem Всеволод Коломацкий/ Vsevolod Kolomackij, počestně Kolomacký). Narodil se 8. února 1896 v Soročinskem, v dnešní Kyjevské oblasti, zemřel 13. února 1980 v Rumburku. Měl široký záběr činnosti: byl pravoslavný duchovní, architekt a umělecký malíř. Za svůj život pomohl zbudovat na území bývalého Československa kolem 90 pravoslavných chrámů, z nichž 20 bylo zcela jeho dílem, od projektu a výběru místa až po svěcení křížů a zvonů na chrámu.

* Server přináší i rozhovor s **podkarpatoruským malířem Volodymyrem Mykytou**. Narodil se 1. února 1931 v obci Rakošyno v Mukačevském okrese na Podkarpatské Rusi, která byla tehdy součástí Československa. Na svět přišel do rodiny rolníků. Po skončení základní školy nastoupil na mukačevské gymnázium, kde studoval do příchodu sovětské armády na Zakarpatsko. V roce 1947 úspěšně absolvoval přijímací zkoušky na Užhorodskou školu užitého umění a byl přijat do 3. ročníku. Jeho učiteli byli A. Erdelyi, J. Bokšaj, F. Manajlo, E. Konratovyč.

* **Osmdesátinám prof. Pavla Roberta Magocsiho** se věnuje rusínský publicista Peter Medviď. „Není dnes významnějšího žijícího rusínského historika, karpatorusínisty. Ale jeho život není spojen jen s akademickou činností. Stal se opravdovým aktérem (činitelem) rusínského hnutí, a to dříve, než v Evropě došlo k politickým změnám a Rusíni mohli ohlásit své vzkříšení,“ píše ve svém laudatiu a pokračuje: „Zároveň on, jako Rusín a rusínský aktivista, je celý svůj život i ukrajinistou, který pro dějiny Ukrajiny (a nejen dějiny) udělal mnohem více než mnozí velcí „vlastenci“. Jeho jméno se pojí snad se vším významným, co se od roku 1989 dělo ve „Starém kraji“, odkud pochází i jeho rodina (přišli do Ameriky), v rámci rusínského obrodného hnutí.“

* A ještě tip na výlet. Svetkrestanstva.postoj.sk zve na cestu po zajímavých místech. V pozvánce/reportáži čteme: **„Toulky po Horehroní: Vernár, Šumiac a Telgárt**. Vypravili jsme se do tří jedinečných horehronských obcí, abychom poznali život místních řeckokatolíků a pravoslavných.“ Autor článku Imrich Gazda pak vyzdvihuje zásadní inspiraci vyprávěním řeckokatolického kněze Jána Krupy. A v závěru putování opěvuje navštívený kraj a jeho genia loci: „... a na tohle všechno se shora dívá Králova hoľa, střecha Slovenska, pod kterou – přímo v srdci země – z jedné strany vyukují rusínské a z druhé strany goralské obce Pohorelá či Liptovská Teplička protkávané romským obyvatelstvem. Protože právě taková je naše kultura – slovenská, ale i rusínská, polská, romská, maďarská, ukrajinská ... Ale také katolická, evangelická či pravoslavná. Jednoduše, různorodá a žádná jiná.“ Více čtete v Postoju a na serveru rusyn.sk.

VZPOMÍNKY NA RUSÍNSKOU SOCHAŘKU

Před padesáti lety. 12. března 1975, zemřela v Košicích významná rusínská sochařka Olena Mondičová. Nejvíc ji proslavila socha T. G. Masaryka, která byla za první republiky instalována v Užhorodě, ale byla i autorkou řady dalších hodnotných plastik. Díky vstřícné laskavosti periodika e-rusynFORUM, konkrétně

Janka Lipinského, jsme získali soubor snímků slavné umělkyně, a k výročí jejího úmrtí některé uveřejňujeme. Připojujeme k nim části článků Ivana Popa a Antonína Hrbka, které kdysi napsali pro náš časopis.

Významné dílo, smutný osud

Osud Oleny Mondičové byl šťastný i tragický, zrod umělce i tvůrčí vzlet byl těsně spojen s osudy první ČSR, jejíž pád znamenal také konec její umělecké cesty. Narodila se v uherském Sedmíhradsku (dnes Rumunsko) v městečku Gyulafalva 26. 9. 1902 v rusínské rodině učitele Štefana Šinály. Otec rodiny se často dostával do konfliktu s úřady kvůli svému rusínskému uvědomění, proto byl přemístěn do Sedmíhradska.

Olena studovala na gymnáziích v Budapešti a Košicích. Po maturitě se přihlásila na Vyšší umělecko-průmyslovou školu v Praze, v letech 1922-1925 studovala pod vedením profesora Jana Štursy. Už jako studentka dosáhla významných úspěchů.

Důležitým milníkem v životě Oleny se stal sňatek s Ivanem Mondičem z podkarpatského Nankova, jenž byl aktivním účastníkem rusínských studentských spolků v Praze a kulturního dění na Podkarpatsku, do nějž zapojil i manželku. Na jeho popud začala Olena po skončení studia pracovat na sérii portrétů rusínských buditelů. 16. května 1926 v Užhorodu se konalo slavnostní odhalení prvního z nich, pomníku Eugena Fencika. Ve stejném roce vyhrála soutěž na jubilejní pomník prezidenta T. G. Masaryka v Užhorodě. Pět dnů portrétovala prezidenta v jeho

letní rezidenci v Lánech. V prosinci 1927 byl model pomníku schválen komisí profesorů (O. Španiel, B. Kafka a A. Matějček). Komise zdůraznila, že Mondičová přesně zachytila charakteristickou pózu prezidenta.

Odhalení pomníku v Užhorodě bylo hlavním bodem oslav 10. výročí vzniku ČSR na Podkarpatské Rusi. Stal se nejen dominantou a chloubou Užhorodu ale i svérázným etalonem pro jiné sochaře. Avšak osud tohoto významného monumentálního díla byl tragický. Po odstoupení Užhorodu Maďarsku byl maďarskými úřady demontován a odeslán do Čech. Po válce se však do Užhorodu socha už vrátit nemohla.

V dubnu 1932 podepsala O. Mondičová smlouvu se Společností Alexandra Duchnoviče v Prešově na jeho pomník. Společnost uspořádala na Prešovsku sbírku, jenž vynesla na svou dobu nebyvalou sumu 80 000 Kč. Umělkyně vytvořila monumentální figuru stojícího Duchnoviče, držícího v pravé ruce pero a s levou rukou položenou na rameni chlapce. Tato kompozice přesně vyjadřuje význam Duchnoviče jako láskyplného učitele.

Poslední známou práci Mondičové byl železniční emblém Okřídlené kolo pro nádraží v Olomouci a Bratislavě (1938). Zánik první

Sochařka s bustou TGM

ČSR znamenal i konec tvůrčí dráhy rusínské sochařky. Za války se rodina Mondičové stěhuje do Mukačeva odtud do Budapešti, což pro sochařku mělo tragické důsledky. Trávila dny i noci ve studených a vlhkých protiletceckých krytech kvůli neustálému bombardování města, což vedlo k jejímu těžkému onemocnění. Radiculitis učinil ruce sochařky neschopnými práce, cesta Mondičové jako výtvarnice byla ukončena.

Po válce se vrátila do Československa a zbytek života strávila v Košicích jako prodavačka v obchodě s oděvy a účetní...

IVAN POP

Umělecký talent předpověděl i horoskop...

Jak ukazuje horoskop narození Oleny Mondičové, dostala díky Slunci na rozhraní Vah a Panny do vínků obrovskou dávku ženskosti spolu se smyslem pro zodpovědnost. Konfigurace Pluta v Blížencích s Uranem ve Střelci a Venuší v Panně jasně naznačuje její umělecké zaměření, a to na umění celospolečenského dosahu, i když se značně proměnnými osudy vytvořených děl.

Věrna svému předurčení odjela Olena Šinályová v roce 1921 do Prahy studovat sochařství. Jejím prubírským kamenem byla busta řeckokatolického kněze, rusínského spisovatele a novináře Eugena Fencika, instalovaná v Užhorodě. Při této příležitosti se blíže seznámila s naší rodinou, protože můj otec, Jan Hrbek, byl v té době vládním komisařem Užhorodu. Velmi si rozuměla zejména s mojí maminkou, protože měla podobnou povahu a byla jí věkově blízká.

Její stěžejním dílem je socha T. G. Masaryka, určená pro Masarykovo náměstí v Užhorodě. Soutěž byla vypsána počátkem roku 1927 s tím, že socha musí být odhalena nejpozději k desátému výročí vzniku republiky. Olena Mondičová soutěž vyhrála. A pojala zdánlivě šílenou myšlenku, že sochu nebude modelovat podle fotografií, ale podle živého TGM. Využila šikovně tří sku-

tečnost: že prezident věděl o úmyslu postavit v Užhorodě jeho sochu a lichotilo mu to, dále že viděl návrh a souhlasil s ním, a také, že Masaryk měl slabost pro hezké, chytré a mladé dámy, takže rád plnil jejich přání. I s přáním Oleny Mondičové souhlasil a obětoval sezením několik, jak sám se vyjádřil, pěkných dnů. Mondičová se soustředila

především na portrét, takže vymodelovala nejprve bustu. Masaryk s ní plně souhlasil, a tak další práce, byla již rutinní záležitostí.

Tím ovšem spolupráce Oleny Mondičové s TGM nekončila. Při jedné návštěvě v jejím ateliéru si TGM všiml mramorové bysty mladého chlapce a velmi se mu zalíbila. Poprosil Mondičovou, zda by ji nemohl získat. Ta samozřejmě svolila. Až do Masarykovy smrti byla Olena Mondičová v Lánech občasným hostem, protože dokázala Masarykovi přinést slunce, pohodu a mládí. K nelibosti Alicy Masarykové...

I po našem přestěhování do Prahy v roce 1933 udržovala naše rodina s Olenou Mondičovou a jejím manželem Ivanem Mondičem přátelské styky. Poslední setkání s ní bylo smutné - v prosinci 1938 na pohřbu mého otce. Podle některých informací měli manželé Mondičovi v úmyslu emigrovat do Jugoslávie, kde měli přátele a kde ji jako sochařku velmi uznával) a pak do Francie. To se jim však nepodařilo. Válka a zejména poválečné období na ně po všech stránkách tvrdě dolehly, přišli o všechno.

Hrob sochařky v Košicích č. III/a-8-23; HR-324 je hrobem chráněným.

ANTONÍN HRBEK
(PR č. 3, 2012)

Svobodné zednářství na Podkarpatské Rusi: vzestup a úpadek

Dnes málokdo dobře rozumí tomu, co je ve skutečnosti zednářské hnutí. Ještě méně lidí ví o jeho historii. A téměř nikdo nespojuje zednářství s takovým regionem, jako je Podkarpatská Rus. Nejprve je třeba si ujasnit, co svobodní zednáři představují. Jde o tajné filozofické a etické hnutí s náboženským pozadím, jehož stoupenci se sjednocují na základě mravního zdokonalování, bratrství, vzájemné pomoci a dobročinnosti. Samotné termíny „zednář“, „svobodný zednář“ pocházejí z francouzštiny (masson, franc maçon). Existuje mnoho verzí o původu samotných zednářských organizací, tedy lóží. Jedna z nich spojuje svobodné zednáře s templářským řádem, ale je pravděpodobnější, že toto hnutí se formovalo na základě středověkých stavebních a zednářských cechů. Od nich následně převzalo symboliku a terminologii. Od 18. století se svobodní zednáři sdružovali v kruzích a lóžích, které se podřizovaly Velkým lóžím.

Navzdory utajení svobodných zednářů nebyla jejich struktura zdaleka homogenní. Zahrnovala zástupce různých národů, kultur a náboženství. K svobodným zednářům patřily například takové osobnosti jako Edvard Beneš nebo Karel Čapek. Ze zahraničních „bratrů“ můžeme uvést třeba Hegela, Beethovena, Voltaira. Důležitější roli ale hrály myšlenky, které spojovaly svobodné zednáře ve světě: kosmopolitismus, sekularizovaná věda a humanismus. V neposlední řadě se zednáři vyznačují také ritualismem a symbolismem, což jim dodává jistou tajemnost.

Území Podkarpatské Rusi bylo zpočátku spojeno se zednářským hnutím nepřímě. Dlouho před vznikem místních zednářských organizací emigrovali rusínští učenci z Uherského království do zahraničí za prestižní práci. Zejména v 18. a začátkem 19. století se pro ně stalo oblíbenou „destinací“ carské Rusko. Oproti Uhersku to bylo pole neorané.

Z Polonin. Foto Dana Kyndrová

Syn rusínského kněze Mychajlo Baludianskyj (1769-1847) se stal předním ekonomem a právníkem v Rusku. Byl rektorem Petrohradské univerzity. Peter Lodij (1764-1829) po studii v Uhrách a Haliči také odešel učit do Ruska. Ivan Orlaj (1771-1829), rodák z vesnice Palad-Komarivci, se stal členem Petrohradské lékařské a chirurgické akademie a státním poradcem. Do hlavního města Ruska pozval i svého krajana Vasylia Kukulnyka (1765-1821) z Mukačeva. Kukulnyk v Petrohradu vyučoval římské právo. Rusíni z periferie Uherska si o takovém kariéerním růstu doma mohli jen zdát. Baludianského, Lodije, Orlaje a Kukulnyka však spojovala ještě jedna věc. Všichni se v Rusku stali svobodnými zednáři. Třeba Orlaj vstoupil do lóže „Alexander“ a Baludianskyj do lóže „Petr“.

Rusínští „bratři“ byli svědky mnoha významných událostí, navíc se podíleli na vnitřní politice státu. V tomto období se v Rusku rozšířilo hnutí děkabristů a liberalismus. Autokratická politika ruské monarchie však „nevhodná“ hnutí rychle potlačila, navíc rusí svobodní zednáři byly známí svým mysticismem a konflikty uvnitř lóží. Reakční politika carské vlády spolu s vnitřní nestabilitou loží tak vedla k úpadku zednářství. Téměř celá generace rusínských „bratrů“, která v první třetině 19. století dosáhla v Rusku nebývalých úspěchů, prudce ztratila své pozice. Poté nastal dlouhý klid.

Další etapa svobodného zednářství na území Podkarpatské Rusi spadá do první poloviny 20. století. Polský historik a badatel Ludwik Hass na toto téma napsal dva důležité články: „Wolnomularstwo ukraińskie 1917-1921“ (Ukrajinské svobodné zednářství 1917-1921) a „Wolnomularstwo w międzywojennej republice Czechosłowackiej“ (Svobodné zednářství v Československé republice). V obou případech jde o Podkarpatskou Rus – pohraniční region, který se po staletí stagnace ocitl ve víru historických událostí. Hass odkazuje na oficiální dokumenty a literaturu, ale také se od něj dozvídáme, že „zednářský archiv“ v Československu byl z bezpečnostních důvodů zničen před druhou světovou válkou a mnoho faktografie se ztratilo. Přesto se mu podařilo zjistit hlavní data a jména z otevřených zdrojů.

První lóže na Podkarpatské Rusi vznikla v prosinci roku 1902. Tehdy byla v Mukačevu založena zednářská lóže „Progressio“ (maďarská varianta názvu – „Hegyvidék“). V předvečer první světové války, v březnu 1913, vznikla v Užhorodě lóže „Kárpát“. A v září téhož roku byla v Berehově založena lóže „Pro Libertate“. Všechny tři byly podřízeny Velké symbolické lóži Uherska. Na území Podkarpatska tedy působila tři zednářská centra ještě předtím, než se region stal součástí Československa. Avšak výše uvedené lóže byly maďarské, nebo maďarsko-německé. To znamená, že dané organizace nezahrnovaly místní Rusíny. Jejich absence v kruzích elity a inteligence dokládá kulturní dopad maďarizace a národnostního útlaku. Jedinou výjimkou byli Němci, Maďaři s nimi počítali a vnímali je jako sobě rovné.

První světová válka (1914-1918) a poválečná transformace v Evropě upravily poměr sil. V letech 1919-1939 byla Podkarpatská Rus součástí první Československé republiky a Němci a Maďaři zde přišli o dominantní postavení. Byli považováni za nepřátelské k mladé republice, která se stala ostrovem demokracie ve středu Evropy. Změnou politické situace „usnuly“ i staré maďarské lóže na Podkarpatské Rusi. Mezitím Velká lóže Československa zaznamenala prudký rozvoj. Ve státě se rozmohlo zednářské hnutí, hlavně v českých zemích. Za dvacet let existence republiky fungovalo zde více než 60 zednářských lóží a buněk. Staré maďarské a německé elity se však snažily vytvořit opozici vůči Čechům i v zednářském hnutí. Po krátké přestávce ve 20. letech začaly obnovovat svou činnost předválečné lóže. Postupně vznikla tzv. „Velká lóže národnostních menšin“. Oficiálně se tato organizace jmenovala Velká lóže „Lessing zu den drei Ringen“. Útočiště v ní našli němečtí a maďarští svobodní zednáři. Zajímavé je, že se k „Lessingu“ připojily i podkarpatoruské maďarské zednářské lóže: užhorodská v roce 1930, mukačevská v roce 1934 a berehovská v roce 1936. Hass poznamenává, že v těchto lóžích nebyli žádní Rusíni. Staré lóže se je ani nesnažily přilákat. Změna politického systému sice rozvířila Podkarpatskou Rus, ale nestačila rychle nahradit starou elitu, která se formovala po staletí.

Převaha maďarských svobodných zednářů na Podkarpatské Rusi byla překážkou pro české elity. Proto již v roce 1934 byl v Užhorodě organizován (pravděpodobně Čechy) československý zednářský kroužek „Centrum Securitatis“. Koncem roku 1935 byl povýšen do lóže a přijat do Velké lóže Československa. Jejími členy byli čeští úředníci a inteligence, pravděpodobně zástupci bezpečnostních struktur. Snad i proto lóže měla symbolický název „Centrum bezpečnosti“. Češi se totiž postavili proti Maďarům a Němcům, kteří měli dříve v regionu dominantní postavení. Neméně důležité je, že se v mnoha otázkách stali spojenci rusínského obyvatelstva. Ludvík Has tvrdí, že lóže dostala z Prahy pokyny, aby přilákala místní Rusíny, aby mezi nimi prosazovala své zásady. Jedním z úředních jazyků centra byla rusínština. Je známo, že několik Rusínů dokonce vstoupilo do lóže(!). Jednalo se o přední postavy, jejichž jména zatím neznáme. Na pozadí jiných období v dějinách Podkarpatské Rusi šlo o významný krok vpřed. Působily zde nejen zednářské lóže, ale došlo i ke konfrontaci dvou ideologických táborů.

Počátek druhé světové války bohužel zabraňoval pokračování tohoto společensko-kulturního fenoménu. Činnost svobodných zednářů v celé střední a východní Evropě rychle přerušil nástup komunistických režimů. Podkarpatská Rus nebyla výjimkou.

Pokračování na straně 11

„Bdít nad zachováním zákona“

Československá justiční správa na Podkarpatské Rusi. Část X.

Justiční správu na Podkarpatské Rusi doplňovali veřejní notáři. Stejně jako v dalších oborech státní správy, tak i zde zpočátku vlád naprostý nedostatek kádrů. Z devíti sídel veřejných notářů jich ještě v roce 1925 bylo obsazeno jen pět. Tyto personální nedostatky se týkaly i Slovenska, tudíž již zákonem č. 167/1920 Sb. z. a n. došlo ke sloučení bratislavské a košické veřejnotářské komory, pod níž spadali podkarpatoruští notáři, a do čela sjednocené organizace se ustanovil správní výbor. Veřejní notáři si tak na základě výše uvedeného zákonného článku nemohli každoročně volit vedení vlastní komory složené z předsedy, čtyř členů výboru a dvou náhradníků.

Nepřekvapí proto, že z řad notářů se ozývaly požadavky na zrušení zákona č. 167/1920 Sb. z. a n., neboť u veřejných notářů měl převahu element slovanský a nehrozila tak protistátní orientace případných samosprávných komor jako např. v advokacii. Na místo nezřízené veřejnotářské komory tak částečně nastoupila Soudní tabule, resp. Vrchní soud v Košicích, která publikovala a vyhlášovala veřejné soutěže na místa veřejných notářů. Konkursy se vyhlášovaly po souhlasu či dodání názoru viceguvernéra a guvernéra Podkarpatské Rusi.

Košická soudní tabule v polovině dvacátých let sice upozorňovala na nutnost specifického postavení Podkarpatské Rusi v případné budoucí veřejnotářské komoře v jejím obvodu, ale jak je zřejmé, k naplnění této vize bylo zapotřebí množství času a zejména rozmnožení počtu veřejných notářů. To však záviselo na ekonomickém zesílení Podkarpatské Rusi a tím pádem i na potřebě většího množství notářů pro rozvíjející se hospodářský život.

Potřebnou ekonomickou sílu vedle hlavního zemského města Užhorodu mělo zejména Mukačevo, kde dokonce již v letech 1921 a 1922 krátce existovalo druhé místo veřejného notáře. O jeho obnově se uvažovalo ve druhé polovině dvacátých let. S ohledem na početnou maďarskou menšinu se doporučovalo, aby nový veřejný notář ovládal maďarštinu. Svoji roli hrálo i to, že Mukačevo bylo živým obchodním centrem, a tak bylo zabezpečeno finanční i agendové zatížení nového veřejného notáře.

Tyto plány logicky nekonvenovaly dosavadnímu jedinému mukačevskému veřejnému notáři Alexanderovi Hassaiovi. Ten se na podzim 1927 obrátil na Antonína Hajna, jakožto představitele národní demokracie. Hassai se domníval, že akci na druhé notářské místo inicioval bývalý župan Ivan Želtvay ve spolupráci s Augustinem Vološinem. V tomto aktu Hassai viděl snahu ekonomicky eliminovat svoji proruskou aktivitu v množství rozličných spolků vykonávanou zdarma. Hajn ve prospěch Hassaie vskutku intervenoval, za což mu veřejný notář též poděkoval. Hassai zároveň kontaktoval Ministerstvo spravedlnosti, které upozorňovalo, že s ideou druhého veřejného notářství nepřišla soudní tabule, která takovou potřebu zjevně neviděla, ale političtí představitelé. Dále upozornil, že ač je jeho notářský okres rozlehlý, tak v důsledku chudoby místního obyvatelstva byly příjmy notářství menší než u ostatních veřejnotářských okresů, a stěžoval si na tvrdou konkurenci mukačevských advokátů. Hassai sice měl množství výpomocných sil, ale také byl pověřován

množstvím úkolů, např. substitucí veřejného notáře v Iršavě, kde se agenda několik let nevykonávala, a vše dokázal přivést do pořádku. Kromě toho také řešil ve prospěch Státního pozemkového úřadu knihovní vklady přidělu z velkostatku Schönborn-Buchheima. Hassai upozorňoval, že s ohledem na místní ekonomické poměry musí akceptovat nižší odměny, než jaké jsou předepsány, ale i tak zvýšený zájem o své služby měl zvládat. Navíc se propagoval poskytováním bezplatných právních rad, čímž si vysloužil nesnášenlivost z řad místních advokátů neslovanského původu.

Nutno připomenout, že Alexander Hassai (nar. 26. března 1879) představoval v podkarpatoruském veřejném životě těžkou váhu. Po studiích ve Lvově, Vídni a Praze se veřejně angažoval, takže v roce 1914 jej potkala internace a vyšetřování pro velezradu ve Vídni,

Sídlo Soudní tabule v Košicích, resp. po reformě soudnictví Vrchního soudu v Košicích. Deset let Československé republiky. Díl I. Praha 1928, s. 483.

v roce 1916 dokonce odsouzení k trestu smrti, ale v roce 1917 byl amnestován. Od roku 1921 působil jako veřejný notář a dále náležel k předsednictvu Městské spořitelny na Královských Vinohradech, pobočky Mukačevo a k předsednictvu Ruského národního domu. Tyto argumenty i skutečnosti byly ve výsledku oslyšeny a druhé notářství v Mukačevu se zřídilo na základě výnosu Ministerstva spravedlnosti z 21. října 1927.

Úvahy o vzniku nových veřejnotářských míst v dalších lokalitách byly ve dvacátých letech zamítnuty a realizovaly se až ve druhé polovině třicátých let. Výnosem Ministerstva spravedlnosti ze dne 19. března 1937 se zřídilo místo veřejného notáře ve Velkém Bezezném a krátce nato, další výnos téže instituce z 23. března 1937, zřídil druhé místo veřejného notáře v Chustu.

Po územních ztrátách a maďarské okupaci z let 1938 a 1939 našla část justičního personálu nové uplatnění nejen v Protektorátu Čechy a Morava, ale i na Tisové Slovensku, kam emigroval např. chustský veřejný notář Ivan Dolinský, který se ujal úřadu veřejného notáře v Kremnici.

DAVID HUBENÝ

Dokončení ze strany 10

Velké lóže Československa, Polska a Rumunska se dobrovolně rozpustily nebo „usnuly“, ukrajinské lóže v různých částech Evropy taktéž. Poté už výraz „rusínské svobodné zednářství“ nebo zednářství na Podkarpatské Rusi nikdy nezískaly vážný charakter. Podle oficiálních stránek Velké lóže Ukrajiny dnes nepůsobí na území Zakarpatské oblasti jediná zednářská lóže či buňka.

Můžeme tak identifikovat dvě období rozkvětu zdejšího svobodného zednářství: První souvisí s Rusíny, kteří emigrovali do Ruska v první třetině 19. století, zapojili se tam do zednářského hnutí a dosáhli

vysokého postavení ve společnosti. Druhá etapa se odehrává v první polovině 20. století. V rámci Rakousko-Uherska vznikly na Podkarpatské Rusi tři zednářské lóže s maďarsko-německým členstvím. Po první světové válce staré maďarské lóže obnovily svou činnost až ve 30. letech a postupně k nim přibyla nová československá lóže, která se opírala o místní Čechy a Rusíny. Mezi zmíněnými lóžemi došlo ke konfliktu, který odrážel politický a kulturní život v regionu. Druhá světová válka však fakticky likvidovala místní svobodné zednářství. Po ní již nikdy nebylo zednářské hnutí na území bývalé Podkarpatské Rusi obnoveno.

DMYTRO ERDELI

Zdroje

HASS, Ludwik. Wolnomularstwo w międzywojennej Republice Czechosłowackiej. In *Studia z Dziejów ZSRR i Europy Środkowej*. Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974, roč. 10, s. 26-74 [online]. Dostupné na: http://rcin.org.pl/ihpan/Content/44434/PDF/WA303_57791_A453-SzDZ-R-10_Hass.pdf [29. 05. 2024]

KRYŽANOVSKÁ O. Svobodné zednářství. In SMOLIJ, V. (ed.). *Encyklopedie dějin Ukrajiny: Svazek 6*. Kyjev: Naukova dumka, 2009. Dostupné na: <http://www.history.org.ua/?termin=Masonstvo>

MARYKON, Bohdan. Zakarpatci byli také „svobodní zedníci“. *Zakarpatyia Online*, 04. 05. 2007. Dostupné na: <https://zakarpatyia.net.ua/News/8650-Zakarpatci-takozh-buly-vilnymy-kameniaramy>

Oficiální stránka Velké lóže Ukrajiny <https://www.free-mason.org.ua/uk-UA/Masonstvo-v-Ukraini/>

Nadějný start, jemuž nebylo dopřáno finále

Z činnosti Národohospodářského sboru pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě

Myšlenka na založení Národohospodářského sboru pro Podkarpatskou Rus (NSPR) se rodila poměrně dlouho, přibližně od roku 1932. U jeho zrodu byla snaha o uplatnění regionalistického přístupu k potřebám a rozvoji země; svoji roli zde v neposlední řadě sehrály i neblahé důsledky hospodářské krize v zemi v letech 1931-1933. Hlavním cílem Sboru bylo poznat a zhodnotit hospodářské poměry na Podkarpatské Rusi a sestavit uskutečnitelný program hospodářského a sociálního rozvoje za pomoci centrálních institucí i místních úřadů. Sbor v podstatě plnil úkoly budoucí Podkarpatské akademie věd a regionálního plánovacího orgánu.

Ustavující valná hromada NSPR se konala 17. prosince 1934. Po schválení stanov se 30. listopadu 1935 konala schůze Výkonného výboru, tím Sbor zahájil svoji činnost. Hlavní směry jeho činnosti zabezpečovaly Předsednictvo v čele s J. Zajícem, poslancem Agrární strany, 45-členný Výkonný výbor, a v součinnosti s nimi 12 odboček NSPR přímo v jednotlivých okresech. V řadách Výkonného výboru bylo 6 poslanců a senátorů Národního shromáždění, viceprezident Zemského úřadu J. Mezník, předseda Zemědělské komory V. Ščerecký, ředitel Státních lesů a statků v Buštině L. Thegze, ředitel řeckokatolického učitelského ústavu A. Vološin, dále pak dvanáct okresních hejtmanů – předsedů okresních odboček NSPR a zástupci odborné i laické veřejnosti. Agendu sekretariátu Sboru obstarávali konceptní úředníci a dvě kancelářské síly, kteří měli na starosti vedení ústřední členské matriky. V rámci sekretariátu byla také založena kartotéka požadavků jednotlivých okresů, měst a vesnic, která se stala podkladem pro postupné uskutečňování jejich oprávněných požadavků. Sekretariát rovněž vedl evidenci letních bytů a letovišek na Podkarpatské Rusi, aby návštěvníkům regionu byla umožněna lepší orientace o pobytu v této zemi.

Odborná práce se podle stanov soustřeďovala ve 13 odborech: 1. Odbor pro výzkum země, 2. Odbor pro studium populačních jevů, 3. Zemědělský, 4. Lesnický, 5. Průmyslový, 6. Pro obchod a živnosti, 7. Pro dopravu, 8. Pro peněžnictví, úvěrnictví a pojišťovnictví, 9. Pro turistiku a lázně, 10. Samosprávný, 11. Pro státní správu, 12. Odbor pro obchodní politiku a 13. Odbor propagační.

Zřídít těchto třináct odborů a založit v sídle každého okresu odbočku NSPR nebyla jednoduchá organizační práce. V jednotlivých odbočkách Sboru bylo k 1. lednu 1937 organizováno 898 členů. Ve Sboru se podařilo soustředit zástupce hospodářského, kulturního a veřejného života, byl však pocítován nedostatek odborníků z řad soukromého sektoru. Teprve po konstituování všech pracovních složek v prvním pololetí roku 1936 bylo možné přistoupit k vlastní práci Sboru. V další části uvádíme stručný přehled práce čtyř vybraných odborů, čerpaný ze *Zprávy o činnosti NSPR za období 1935-1936*, vydané v dubnu 1937 v Užhorodě.

Odbor pro výzkum země plnil úkoly poradního orgánu, jeho posudky a zprávy se staly základem pro zavedení různých praktických opatření, která měla přispět k hospodářskému povznesení země a přinést zdokonalení zdejšího života. Měl čtyři sekce: geografickou, geologickou, zoologickou a botanickou. *Geografická sekce* zahájila přípravu podrobných zeměpisných map o rozvrstvení hustoty obyvatelstva, jeho rozřídění podle povolání, dislokaci průmyslu, rozvrstvení pozemkové držby a vyhotovení mapy přírodních a umělecko-historických památek. V *geologické sekci* byla sledována otázka existence nafty a významných zdrojů dalších nerostných surovin na Podkarpatsku. Kompetentním činitelům byly podávány zprávy o stavu pokusných naftových vrtů v Stebném u Jasine, návrhy na zvýšení těžby vysoce kvalitního mramoru v Novoselici a na využití bohatých ložisek alunitu v berehovském okrese vhodného k výrobě draselných hnojiv. Poslední dvě sekce – *zoologická a botanická* – získávaly informace o výskytu chráněné zvěře a vedly evidenci stavu vzácné zvěře, medvědů, rysů i vzácných rostlin.

Odbor pro studium populačních jevů rozvíjel činnost v sekcích zdravotně-populační, kulturní a sociální. V oblasti zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva bylo podle Š. Mikulanince, vedoucího lékaře Domu lidového zdraví v Užhorodě, vykonáno nemálo opatření, počínaje zlepšením nemocniční péče v zemi, postupnou eliminací

nakažlivých nemocí, při přípravě sociálních pracovníc Červeného kříže, a např. i při řešení mzdových poměrů lesního dělnictva. Odbor navrhl několik opatření na zlepšení podmínek ve zdravotnictví: zajišťovat obyvatelstvu Verchoviny dostatek tuků, znemožňovat lidem konzumaci závadných lihových nápojů, zlepšovat hygienickou výchovu a zřizovat poradny pro matky a kojence. Ve školství bylo dosaženo nesporných úspěchů při zvyšování vzdělanosti mládeže a v boji proti ngramotnosti v zemi. Odbor doporučil nadále pokračovat v uskutečňování investičního programu pro výstavbu nových školních budov a zcela eliminovat počet dětí nedocházejících do školy (v r. 1936 byl jejich celkový počet 2 000). V oblasti kultury odbor doporučoval, aby se Osvětový svaz a jeho městské a okresní sbory nadále věnovaly osvětové a lidovýchovné činnosti.

Leopold Macháček, generální tajemník NSPR

Josef Zajíc, předseda NSPR

Průmyslový odbor si vytýčil za svůj cíl udržet dosavadní průmyslovou výrobu na Podkarpatsku a hledat cesty k dalšímu rozvoji průmyslu v zemi. Hlavní snahou odboru bylo dosažení úpravy tarifů nákladní železniční dopravy do západních částí republiky poskytováním různých slev. Odbor se rovněž zabýval otázkou výstavby celulóžky na bukové dřevo a zřízení vápenky v zemi k zabezpečení potřeb stavebního průmyslu. Vypracoval v tomto směru doporučení příslušným úřadům. Podnikl také kroky, aby byl v Užhorodě zřízen celní poštovní úřad, který by měl veliký význam při vyřizování celních sporů pro poštovní zásilky, což se provádělo v Košicích. Odbor rovněž vypracoval podání navrhuující osvobození od daně na výrobu slunečnicového oleje podle zákona č. 188/1936. Tento druh oleje užívalo nejchudší obyvatelstvo kraje.

Odbor pro obchodní politiku. V této pasáži uvádíme pro zajímavost několik statistických údajů o vývozu a dovozu vybraných skupin zboží z a do Podkarpatska v r. 1929:

hovězí dobytek a hov. maso:	vývoz 29,9 mil. Kč	dovoz 0,9 mil. Kč
vepří a vepřové maso:	vývoz 5,4 mil. Kč	dovoz 0,3 mil. Kč
víno:	vývoz 31,1 mil. Kč	dovoz 1,6 mil. Kč
sůl:	vývoz 151,5 mil. Kč	dovoz 0,01 mil. Kč

V těchto druzích zboží Podkarpatsko dosahovalo vysokého aktiva, podobně jako u minerálních vod, medu, palivového dříví, kulatiny a řeziva, kaolínu, petroleje a některých dalších položek. Celkově však obchodní bilance země byla dlouhodobě pasivní.

I když NSPR vyvíjela činnost pouze do roku 1938, tedy relativně krátce, zaslouží si pozitivní hodnocení. Byly realizovány některé návrhy Sboru v oblastech dopravy, školství, zdravotnictví nebo cestovního ruchu. Jako příklady uveďme zahájení osobní dopravy ČSD na trati Neresnica-Brustury v r. 1937, postavení dalších škol v odlehlejších místech a ozdravovny pro děti ve Stavném, podporu při vydání celé řady map a propagačních publikací o Podkarpatsku, výstavbu chat a ubytoven.

VLADIMÍR KUŠTEK

Александр Духнович

Русины святкують юбілейный рік із нагоды кодифікації языка

27-ый январь 1995-го року став про Русинів на Словакії, але і обще, історичнов датов. В тот день в столиці Словакії – Братіславі, одбыло ся святочне выголошїня кодифікації русиньского языка на Словакії. Было то перше завершїня намаг, котры были встановлены на 1-ім Меджнароднім конгресі русиньского языка, який прохидив у 1992-ім році в Брадейовьскых Купелях.

Округлый стіл Русинів Словакії (ОСРС) при нагоді 30-ой річницї кодифікації выголосив 2025-ый рік за Рік русиньского языка. Цілый рік як членьскы організації ОСРС, так і далшы партнерьскы організації і професіональны інституції, будуть організовувати події присвячены якраз тому юбілею.

Путь до кодифікації

У 1989-ім році почали в бывшій совітській блоку радикальны політичны зміны, котры вели ку зміні політичных режімів в даньх державах. Ішло о державы середньої Европы, але і о територію днешной Закарпатской области України, де історично автохтонне насеління творять Русины. По штирьох декадах офіціального „неіснованя“ в соціалістичных державах, усвідомлювали собі Русины, же єдним із важных вопросов, котры мусять рішты, є і кодифікація літературного языка, без чого не мож рушты ся в многих областях допереду.

На основі рішїнь, котры были прийаты 1-ым Світовым конгресом Русинів, в днях 6-го аж 7-го новембра 1992-го року одбыв ся Першый меджнародный конгрес русиньского языка. Його головным організатором была Русиньска оброда ведно з Карпаторусиньским научным центром в США.

Три важны пункты із заключїнь конгресу, котры треба спомянути, то, по перше, же кодифікація русиньского языка бы мала быти основана на жывім языку, по друге, каждый зо штирьох русиньских регіонів – Пряшівска Русь, Підкарпатска Русь, Лемковина, Мадярсько (Боршодьско-абовско-земплінска жупа) бы мав узаконити свій властный варіант списовного языка, заснованый на найрозшыренїшій діалекті, по третє, русиньский язык бы мав жывьвати азбуку.

12 пунктів Резолюції з першого языкового конгресу свідчіло о тім, же Русины можуть піти путьов подобнов як скоро 40-тісячова народность Ретороманів, котры понад 50 років хосновали шість варіантів списовного языка (каждый з властнов граматїков і словником), а шість варіантів ся тыж учїло в школах. На їх основі аж в році 1982 сформовали сполочный списовный язык.

Русины на Словакії по першій конгресі такой почали робити над кофікаціями. У 1993-ім році выникнув при Русиньській оброді Дослідный інштїтут русиньского языка і культуры, котрого головным цільом было завершїня процесу кодифікації русиньского языка. Тот інштїтут найперше вів Юрій Панько, пак Василь Ябур. Інштїтут служьв як інтеррегіональный координачный центр работы кодифікаторів русиньского языка.

Русины на Словакії, під веджїном Панька і Ябура, котрым помагали членове редакції Русин і Народны новинки Кветослава Копорова, Анна Кузмякова, Марія Мальцовска, Анна Плішкова, але і люди мімо редакції як Михайло Гириак, стилиги приготувити в куртім часі кодифікачну літературу, котра была потрібна про то, жебы Русины могли приступити ку тому історичному акту.

Святочне выголошїня кодифікації

Святочне выголошїня кодифікації одбыло ся 27-го январа 1995-го року в Братіславі, в конгресовій салі високошкольских інтернатів Дружба. Участь брали домашні Русины, але і гості із загранича як Павел Роберт Магочій, Гелена Медеші ці Андрий Копча. Кодифікація была выголошена перед представителями Народной рады СР, Влады СР, Міністерсва школства СР, Міністерства культуры СР, Матиці словацкой, Языкознавчого інштїтуту Людівіта Штура, Словацкой академії наук, представителями Грекокатолїцькой і Православной церкви ітд.

Декларацію о кодифікації прочітав втогдышній директор Театру Александра Ярослав Сисак. Выбераме з того тексту: „Русины на Словакії не могли довгы роки офіціально ужывати свій материньский язык, розвивати го і довести аж до такой подобы, жебы ся го могли учїти діти в школах, жебы на нїм могли быти выдаваны новинкы, часопысы і книжкы, жебы на нїм мож было служати высылана з радия і телевізїї, жебы на нїм грав русиньский театр ітд. Переважна часть Русинів не прияла адміністративно наряджений український язык за свій материньский... Починаючі днешнім дньом, русиньский язык ся ставать літературным языком Русинів на Словакії.“

А што з далшьма регіонами? Русины в Польщі не мали святочне выголошїня кодифікації, але свій варіант штандардїзовали. За кодифікацію лемківского варіанту береме виданя граматкы Фонтаньского – Хомяк, котра была видана в році 2000. 11-го новембра 2023-го року в просторах каштеля Штефанія в Будапешті святочного выголосили кодифікацію свого варіанту русиньского языка Русины в Мадярську. Головным кодифікатором, котрый робив над кодифікачнов літературов, був Михайл Капраль.

Русины при памятной таблі кодифікації на інтернатах Дружба в Братіславі.

Русины на Підкарпатю мали вєще проб о кодифікацію свого штандарду. Свій правопис і граматіку выдали в році 1999, в році 2005, далша граматіка ведно з кодифікачнов літературов є з року 2014. Треба спомянути, же затля не подарило ся Русинам на Підкарпатю прийати єдну языкову норму, што приписуеме і тому факту, же Русины на Україні дотеперь не были вызнаны за окрему народность меншшину і їх права і можливости про розвиток суть обмежены.

Памятны події в Пряшові і Братіславі

Русины на Словакії в январі зробили дві памятны події, котрыма одсвятковали тот вызначный юбілей.

З нагоды 30-ой річницї кодифікації і Року русиньского языка Русиньска оброда на Словеньску (РОС), котра была головным ініціатором кодифікації, зорганїзовала в пятніцу 24-го январа в пополідніх годинах в просторах Великой сцены Театру Александра Духновича в Пряшові святочну академію, котров собі участны припомянули тот історичный акт.

На академію были запрошены цінны гості, особыности, котры брали участь на кодифікації перед тридцятьма роками, але і тоты, котры за три декады дали вклад до розвитку русиньского языка на Словакії.

Завершїном святочной академії было передаваня памятных плакет, котры РОС уділила за довгорічны активіты реалїзованы на полю популярізації і розвитку русиньского кодифікованого языка і його аплікації до каждоденного жьвота Русинів.

Іщі перед тым, як ішло до передаваня плакет з рук председа Русиньской оброды на Словеньску Мартїна Караша і председа Світового конгресу Русинів Штефана Лявинця, были прочітаны мена тьх, котры на кодифікації языка і його розвитку брали участь, но вже не суть меджі нами. Участны їм честь оддали минутов тиха.

Меджі оціненыма памятново плакетов были: Василь Ябур, Анна Плішкова, Кветослава Копорова, Анна Кузмякова, Петро Медвідь, Франтішек Крайняк, Йосиф Кудзей, Александер Зозуляк, Марек Гай, Яна Трушїньска-Сива, Мілан Ясик, Марцела Рунынинова, Теодозія Латвова, Штефан Сухий, Штефан Смолей, Марян Марко, Ярослав Сисак, Павел Роберт Магочій і Люба Крьюлова.

По передаваню курто приговорив ся участным председа Світового конгресу Русинів Штефан Лявинець, котрый акцентовав історичне значїня кодифікації перед 30-ма роками нелем про Русинів на Словакії, але про Русинів обще.

27-го январа, точно 30 років од часу, коли одбыло ся святочне выголошїня кодифікації ОСРС зорганїзовав у столиці републіки – Братіславі, подію, котров Русины припомянули собі тот історичный акт.

Подія проходила при памятной таблі на інтернатах Дружба, котра кодифікацію припоминать, і котра была там одкрыта у 2013-ім році. Участный окрім інших був председа ОСРС Петро Штефаняк, председа РОС Мартін Караш, председа Здружїня інтелїгенції Словеньска Ян Липиньский і далшы. Участь взяв і Мілан Андраш – прямый участник кодифікації, довгорічний председа МО РОС в Братіславі, котрый на тот історичный момент і заспоминав.

В Братіславі положили ся вінці ку памятной таблі, прозвучали приговоры, а пак в ідалній інтернатів Дружба далше продовжовала подія вольным посиджїном і розговорами.

Святкуеме цілый рік

Як уж было спомянуто, події присвячены томну юбілею в рамках Року русиньского языка будуть прохидити цілый рік. ОСРС вірить, же і активностями в юбілейнім році поздвїгнууть Русины свідомость о нашім прекраснім языку, і спомалить ся процес його чезнутя.

Nad knížkou mého otce

Když se teď připomínají události, které se staly před lety, napadlo mě podívat se znovu do tatkovy knížky (*Josef Nevýhoštěný, Finan- cem na Podkarpatské Rusi, pozn., red.*), jak tam popisuje obsazování Podkarpatska Ma- ěary. Úplně mě to "dostalo", když jsem pro- čítala, co všechno tam zažívali od 14. března až do 19. března 1939, kdy na svůj svátek v po- hnutí překročil rodný práh ve čtyři hodiny ráno - živ a zdravý! A to ještě putoval pěšky v noci deset kilometrů z Mnichova Hradiště do Strážiště.

Jako by za poslední dny bylo málo pocho- dů a přesunů na Podkarpatské Rusi! Byla to spousta kilometrů z jednoho místa na dru- hé, pořád v pohotovosti, bez hygieny, jídla, s různým přespáním i na slámě; byli vděční, když jim někdo podal mléko s chlebem! To už se museli stahovat k hranicím na cestu domů.

Tatka ve své knížce popisuje i problémy rodinných příslušníků, co se jim přihodilo, nebo to, jak se loučil se svou zbraní, kterou musel po letech opatrování odevzdat. Málem přišel o život, protože se bojovalo. A jak píše, nikoho z nich nenapadlo, že by onoho 14. března ustoupili bez boje.

Zajímavé je, že o tom všem vím až z tat- kovy knížky. Když jsme byly děti, doma se o těch bojích nemluvilo. V době oněch udá- lostí byli rodiče ještě bezdětní, a později se asi tatkové nechtělo dětem o bojích vyprávět. A my nic netušily a neptaly se... Tatka na to jistě vzpomínal, ale jen pro sebe, ne před ná- mi. Měl "fyzicku" z toho pochodování po hranicích, proto se dožil v dobré kondici skoro 90 let.

Byl to můj tatka, drobný muž, ale hrdina!

Teď si říkám - proč jsem se nezeptala...

Prostě tatku zpětně obdivuji a vlastně znovu objevuji. Víte, jaké to bylo, když kluk z vesnice šel za svým? Když musel dohonit školní učivo, aby ho přijali do služby a do- stal se na opačný konec republiky, kde bylo všechno jiné nežli doma na statku?

Marcela Mecová

Díky za časopis, i když někdy přijde se zpožděním...

Právě jsem našla ve schránce náš výborný časopis, nemohla jsem se od článků odtrh- nout. Jsou stále poutavější.

Mrzí mě však, že mi pošta často doručí ča- sopis tak, že už je po termínu setkání, které pořádá SPPR ve Vocolově ulici v Praze. Zrov- na nedávno bych se byla ráda účastnila, ale neměla jsem o akci tušení.

Tady nedaleko bydlí mladá rodina Kričfa- luši, minule jsem jim poslala kopii 1. dílu se- riálu VI. Zápotockého o tomto rodu, teď jim pošlu další část.

Děkuji redakci za kvalitní obsah.

Olga Lúčanská Ivančová

Výstup Rusínov v Habure

Na zachovanie tradícií Novoročných sviat- kov podľa Juliánskeho kalendára Nadácia drevený kostolík v Habure pripravila 18. ja- nuára 2025 0-tý ročník Rusínskeho výstupu k soche kniežata Laborca.

Súčastou podujatia boli aj sprievodné ak- tivity: beh do kopca k soche a späť, varenie gulášu, turistický pochod na bežkách v oko- litom teréne, kvíz pre deti o Rusínoch, ako aj účasť maskotov medveďa Mišu a Olafa.

Foto Dana Kyndrová

Viac ako 200 prítomných návštevníkov sa na spomínaných aktivitách pobavilo. Všetci účastníci podujatia mali možnosť ochut- nať guláš zdarma a účastníci jednotlivých aktivít obdržali aj upomienkové predmety a sladkosti.

Za organizátorov podujatia jeden z hlav- ných organizátorov Dušan Zavacký ml. po- vedal: „Podujatie sa vydarilo potešili sme účastníkov, za čo patrí poďakovanie všetkým sponzorom ktorí prispeli k zdarnému priebe- hu. Oceňujeme značný záujem ľudí z Habury i blízkeho okolia a veríme, že o rok sa znova stretne v ešte oveľa väčšom počte.“

PaeDr. Ivan Pajtáš

Obec Hliňanec objavena!

Reagujem na príspevok v časopisu Pod- karpatská Rus, kde v č. 4/2024 pan Kaděra z Opavy hľadal obec Hliňanec a nedokázal dopátrať.

Obec Hliňanec naozaj existovala. Nachádzala sa neďaleko Čiňadova, v Okrese Svalava na Podkarpatskej Rusi (v čase 1. ČSR). V roku 1930 patrila pod poštu Čiňadov. V súčasnos- ti sa obec nazýva Čynadijovo (ukrajinsky Чинадійово). Na ukrajinskej verzii Wikipedia o tejto obci je zmienka, že niekdajšia obec/ osada Hliňanec bola v roku 1976 zjednotená s väčšou obcou Čynadijovo a v súčasnosti tvorí jej okrsok/administratívnu časť.

Odporúčanie: pri hľadaní takýchto obcí sa oplatí hľadať v dobovej literatúre, teda na-

príklad z mezivojnového obdobia. Takéto knihy a tiskoviny sú dostupné buď fyzicky v Národnej knižnici ČR alebo sú digitalizova- né v Národnej digitálnej knižnici Kramerius.

Rovnako vie byť orieškom, keď človek hla- dá meno obce/mesta, ktoré je potrebné prelo- žiť z ukrajiny do češtiny (napríklad), alebo ho transkribovať z azbuky do latinky. Vtedy je treba si dávať pozor na prepis niektorých znakov, ktoré sa transkribujú tak, aby boli všeobecne pochopiteľné a čitateľné pre pou- živateľov latinskej abecedy ako takej. Naprí- klad "r" sa prepisuje ako "rs", hoci v češtine by to bolo "c", alebo "r" ako "ch", a v češtine by to bolo "č".

Jana Tomková

Hledá se píseň o Ilkovi Lepejovi

Kdysi jsem v Českém rozhlasě poslouchal pořad Stopy, fakta tajemství... jeden z dlů se jmenoval Šuhaj nebyl sám. Bylo to vyprávění o Ilkovi Lepejovi kde zazněla jakási lidová pí- seň o osudu tohoto člověka. Uměli byste mi poradit, kde dohledat tuto píseň?

Ondřej Kafka

Dopis, který uzavírá poštovní rubriku tohoto čísla, rozpoutal u nás pravou informační smršť. Poté, co doputoval na naši e-mailovou adresu, zeptali jsme se v Českém rozhlasě, zda mají v archivu pořad zmíněný autorem dopisu, do- tazovali se historiků i dalších odborníků, znal- ců podkarpatského folkloru, hledali na Googlu, obrátili se i na uměloú inteligenci. O Ilkovi Le- pejovi jsme získali hodně informací i pár obráz- ků, avšak o písni či písničkách, které zajímají pana Kafku, jsme (zatím) nenašli ani tón. Zato jsme si ale uvědomili, že právě letos má legendární rusínský zbojník dokonce dvojitý kulatý výročí: Ilko Lepej se narodil roku 1895, zemřel v roce 1935. Proto do příštího čísla připravujeme text, který připomene jeho životní příběh. Pro zají- mavost do něj přidáme i část odpovědi virtuál- ní dámy - umělé inteligence.

Panu Kafkovi děkujeme za zajímavý podnět.

Za mír

*Mazlavá hlína na hrudi
se stigmaty duší,
uvízlých na botách, okoví,
střepinách bomb, co ještě
hloub a napadrť ty duše tříští -
Vyhřežni srdce ven
z těch schránek z oceli,
obitých pancířem,
co krev s hlínou mísí -
Usměj se srdce mé,
všech lidí na Zemi,
nauč se znovu zas zjihnouti
ve víře, lásce a naději,
které svět vzkřísí...*

**Věra Lendělová
duben 2022**